

חוקמי

חוקמי

חטיבה מקצועית שיקומית
מיסודם של העובדים הסוציאלים בחטיבה השיקומית

גיליון מס' 6 - אפריל 2000

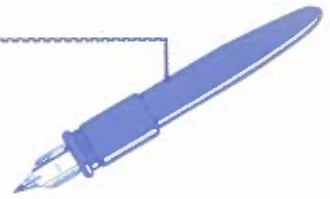
תודות :

לבלוך טטיאנה - גרפיקה
לסימנטוב אורלי - הקלדה
ולמדריכים בסדנת הגרפיקה
ומשרד ממוחשב
במרכז להכשרה ושיקום מקצועי
ליד בייח לוינשטיין - רעננה.

גרפיקה : בלוך טטיאנה

דבר המערכת

המערכת תשמח לקבל לפרסום תקצירי עבודות MA , עבודות סמינריות ופרויקטים הנעשים בשדה.

המערכת גאה להציג בפני חברי עמותת חומ"ש את העלון החדש.

עמותת חומ"ש מאחלת הצלחה ליו"ר איגוד העובדים הסוציאליים הפורש מר אלי בן גרא בתפקידו החדש. העמותה מקדמת בברכה את ממלאת מקומו הגב' אתי פרץ בתקווה להמשך שתוף פעולה מוצלח בין העמותה לאגוד. חג שמח.

העלון בשאיפתו להפוך לעלון מקצועי מתמודד הפעם באופן מעמיק בבעית השיקום של נערים / נערות בני 18-21 שנה בעלי מוגבלויות שונות. בעלון ניסינו להקיף את הנושא מהיבטים שונים, תאורטית, אקדמית ותוכניות שונות בשדה.

נושאים נוספים בעלון : פרויקטים הנעשים בשדה בתחום השיקום, שבידת הנכים מזוויות שונות ומידע על פעילות עמותת חומ"ש כמו כנסים וימי עיון .

עמיתים יקרים

ועדת עלון מגישה לכם עלון חדש ובו מגוון נושאים בתחומי שיקום שונים. העלון מציג גם את העשייה העניפה של העובדים בשיקום בכלל, והפעילים בעמותת חומ"ש בפרט.

תאוצת הגידול בפעולות העמותה הביאה אותנו לתכנון רה-ארגון במטרות, מבנה ודרכי פעולה של העמותה. אני מקווה שהמבנה החדש של העמותה, אשר יעוצב בחודשים הקרובים, יאפשר לנו לתת ביטוי לכל עובדי השיקום אשר ירצו לעשות כן במסגרת העמותה.

שווה לקרוא - מה עושים העובדים במקום עבודתם, ומה הם תורמים לתנופת חומ"ש - אגודתנו המקצועית.

בברכת חג אביב שמח,

עמי מגדסי

יו"ר חומ"ש

מערכת העלון

יו"ר המערכת - עו"ס רחל נפתלי - המוסד

לבטוח לאומי

עו"ס כרמל סטינגר - משרד העבודה

והרווחה

עו"ס נחמה בוט - עיריית הרצליה

עו"ס מיכל בריןקר - ניצן

עו"ס גילה פייג - המוסד לביטוח לאומי

עו"ס מרגלית ינאי - המוסד לביטוח לאומי

עו"ס נחה גולדווסר - המוסד לביטוח לאומי

עו"ס איילה וסיליבר - "המשקם"

ורד ברק - מרכזת עמותת חומ"ש

בית איזי שפירא

ספרייה ע"ש דוד הק ז"ל

2847/1 .ס.ל

ועדת השתלמות

ב- 28 לדצמבר 1999 קיימה העמותה יום עיון בבית איזי שפירא בנושא "רפואה משלימה ושיקום". יום העיון היווה "טעימה" לעו"סים, ובנוסף להרצאת מבוא בנושא התקיימו סדנאות ברפלקסולוגיה, עיסוי, שיאצו, יוגה ועוד. השתתפו ביום העיון למעלה מ- 100 חברי חומ"ש שנהנו מאוד מהנושא ומעוניינים להעמיק בנושאים אלו ובחיבורם לשיקום על כל היבטיו.

ועדת השתלמויות מתכננת יום עיון נוסף מיד לאחר חג הפסח והפעם ביקור בקהילות שיקומיות כישורית ויודפת, סיור המשולב בהרצאות על האידיאולוגיה הטיפולית, הסוגיות והדילמות בקהילות השיקומיות. הודעה מפורטת תימסר בהמשך.

ועדת ההשתלמות תעביר בקרוב שאלון הנוגע לצורכי ההשתלמות קצרי הטווח וארוכי הטווח של חברי חומ"ש בתקווה לקלוע לטעמים ולצורכיהם של מרבית חברי חומ"ש בארגון ימי השתלמות נוספים ובארגון השתלמויות ארוכות טווח על פי הצרכים האמורים.

מספר חברים בוועדת השתלמויות חברים בוועדת כנס השיקום והוועדה עוזרת לוועדת הכנס בארגון כנס השיקום שיערך בנובמבר 2000.

ד"ר רות נאור
יו"ר ועדת השתלמויות

מפעילות הועדה לקשרים בינלאומיים ...

אלה

הועדה הגדירה את מטרותיה במסמך שאושר על ידי ההנהלה והופץ כבר בין אנשי שיקום בחוף לארץ :

א. קידום קשרים מקצועיים עם ארגוני שיקום בינלאומיים
ב. חילופי ידע עם מוסדות שיקום ופרטיים בעולם.

ג. קידום וארגון ביקורים במדינות העולם ולימוד של שיטות בדרכי שיקום חדישות

ד. קידום קשרים עם ארגוני שיקום במזרח התיכון, מדינות ערב והרשות הפלסטינית .

הועדה החליטה לקיים בשנת 2000 ביקור של משלחת חברי חומ"ש באנגליה. הביקור

יתקיים במהלך חודש אוקטובר . נושא הביקור : העצמת נכים וארגוני נכים. בימים

יצאה הודעה אל מקומות העבודה ובה בקשה להציע מועמדים לחברי המשלחת שיקבעו על ידי ועדת קבלה. חברי חומ"ש המעוניינים ליטול חלק במשלחת מתבקשים להגיש הבקשה באמצעות מעבידיהם.

חברי הועדה בדקו בחודשים האחרונים אפשרות של פיתוח קשרים עם עובדי שיקום במדינות ערב וברשות הפלסטינית. עד כה נידחו כל הניסיונות לקדם קשרים במדינות ערב ברשות הפלסטינית נמצאה נכונות רבה לשיתוף פעולה. יש לציין שמספר ניסיונות לקדם קשרם כאלה בוצעו קודם לכן על ידי "עושים שלום" או יוזמות פרטיות. בשלב זה נטלו חלק עובדי שיקום במפגש שהתקיים בחאן יונס ב - 24 לפברואר, ויש לקדם עתה מפגשים נוספים על בסיס בילטרלי.

במקביל קודמו קשרים עם ארגון בצרפת העוסק בארגון משלחות של עובדי שיקום ועובדים סוציאליים בכלל בביקורים בחו"ל ובתאריך 26 למרץ תבקר משלחת עובדי שיקום במוסדות שיקום באזור באר שבע.

עמותת חומ"ש פותחת אתר באינטרנט

עם המעבר לשנות האלפיים גם אנו צועדים בקצב הזמן ומצטרפים לקידמה הטכנולוגית. בימים אלו הולך ונבנה האתר של חומ"ש באינטרנט. האתר יופיע בשפה העברית ובשפה האנגלית, ויכלול מידע כללי על עמותת חומ"ש, ומידע בתחומים שונים אשר יעודכן באופן שוטף. האתר יהיה בעל אופי דינמי ואינטראקטיבי, והוא יהווה חוליה מקשרת בין עמותת חומ"ש לחבריה, ובין העוסקים בתחום השיקום בארץ ובעולם. האתר יספק מידע מגוון על ימי עיון וכנסים בארץ ובעולם, על ספרות מקצועית עדכנית, ועל אתרים אחרים מומלצים בתחומנו, וניתן יהיה להשתמש במידע זה להרחבת הידע המקצועי של העובדים בשיקום. כמו כן תתאפשר באתר תקשורת בין העמותה לבין חברי חומ"ש להבעת דעות, הצעות ושאלות, במטרה להגביר את מעורבות החברים בנעשה בעמותה.

מבנה האתר המתוכנן :

ובינתיים, עד להשלמת בניית האתר, נביא בפניכם מקצת מהמידע שיופיע באתר :

יום עיון בנושא "שיקום בקהילה" - סיור לכישורית וידפת (קהילות שיקומיות).
 מאורגן ע"י ועדת השתלמות - חומ"ש.
 כנס שיקום ארצי, יתקיים בכפר המכביה, רמת-גן. בקרוב יתפרסם קול קורא לכנס.
 כנס בארה"ב :

ימי עיון וכנסים
 30/5/2000
 7-8/11/2000
 28/4/2000

Disabled, Enabled, Empowered, Determind.
 Building common Ground and disaility Leadership for New Millennium.
 Empire State College, Rochester, New York, April 28 - May 1, 2000

אתרים מומלצים :

* <http://www.ilo.org> - ארגון העבודה העולמי. ניתן למצוא חומר על תעסוקה לאנשים עם מוגבלויות.
 ** <http://www.wiche.edu/mentalhealth> - אתר בנושא בריאות הנפש.
 *** <http://www.naric.com> - מידע על שיקום ונכויות במגוון רחב של נושאים.

ספרות מקצועית - המלצות :

Some things We've Learned adout Vocational Rehabilitation of the Seriously and Persistently Mentally Ill.
 - by Courtenay Harding.

מתוך : WICHE West Link Volume 18, no.2. june 1997

המאמר מציג מחקר, שנעשה בארה"ב, המשווה בין שני קבוצות של חולי נפש: הקבוצה שהשתתפה בתכניות של שיקום בקהילה לעומת קבוצה שלא השתתפה בתכנית שיקום. ניתן למצוא את המאמר באתר מסי 2 (***) לעיל.

נשמח לקבל מידע - נוסף

אורה נורי
 ועדת פרויקטים/אינטרנט

כתובת האתר : <http://www.homesh.org.il>

סיכום פעילות שנתי של פורום העו"סים בתחום הפיגור השכלי

עמותת "חומש" 1999

השתלמות ארצית בת יומיים (בתאריכים 29-30.11.99) במלון "עדן-אין" בזכרון יעקב, בנושאים: שיווק ודימוי ציבורי של תחום הנכויות והפעלת אנשים עם נכויות בספורט אתגרי (באמצעות עמותת "אתגרים").

המשך פעילותם של חברי מזכירות הפורום בקשר עם חברי כנסת לתמיכה בהצעה לתיקון חוק סעד "טיפול במפגרים" כך שיכלול חובה תקציבית לממש את הטיפול בקהילה ובמסגרות חוץ ביתיות כפי שנקבעו ע"י ועדת האבחון.

הפורום מונה כיום כ- 350 עו"סים מכל רחבי הארץ ומכל המסגרות המטפלות באנשים עם פיגור שכלי ובני משפחותיהם. משרד הרווחה, לשכות הרווחה ברשויות המקומיות, עמותות ציבוריות ומסגרות פרטיות.

מזכירות הפורום מונה כ- 10 עו"סים מתנדבים הנפגשים בקביעות אחת ל- 6 שבועות. נציגים מהפורום משתתפים בוועדות השונות של חומ"ש ובמידה וישנו צורך בתגבור הוועדות, נשמח לשותף אנשים נוספים.

פעילויות מרכזיות במשך השנה האחרונה: צפייה משותפת בהצגת תאטרון באר-שבע "גשם שוטף" ודיון עם השחקנים והבמאי - השתתפו כ- 100 עו"סים ונהנו מאד מהערב.

לאה מאיר

יו"ר פורום העו"סים בתחום הפיגור השכלי

לאלי בן גרא - יושב ראש איגוד העובדים הסוציאליים
היוצא

אלי היקר

חברי חומש שולחים לך צרור ברכות של פרידה עם הרבה הערכה מכל הלב ועם תודה. על הסיוע התמיכה והעידוד שנתת לעמותה שאתה בוודאי גאה כמונו על תוצאות פעילותה. על קידום מעמדו ושכרו של העובד הסוציאלי עליו נלחמת עם כל האיגוד בסגנון הקולגיאלי. עלה והצלח בתפקידיך באיגוד המקצועי ובהסתדרות ואל תשכח את מקורותיך בלהט ההסתערות. וזכור שחשוב גם בתפקידיך החדש להמשיך להלחם על מדיניות הרווחה ללא כל חשש. מחבריך בעמותת חומ"ש

כתב: עו"ס גרשון ברנאי

פני חומ"ש לאן?

סמינר מעלה החמישה בנושא "פני חומ"ש לקראת שנות אלפיים".

5. הרחבת קשרים מקצועיים עם אנשי מקצוע בארץ ובעולם.
6. שיתוף פעולה עם ארגוני נכים.

בנושא מבנה העמותה:

1. הגדרת המבנה, מהיו"ר לאסיפה הכללית, להנהלה, ולועדות השונות.
2. הגדרת מעמדה של ועדת ביקורת.
3. הצעות לוועדות שונות:

- חקיקה
- קשרי חוץ
- השתלמויות
- חברות ותקנון
- יחסי ציבור ופרסום
- פיתוח וטכנולוגיה
- גיוס כספים
- פרויקטים
- שיתוף לקוחות

התחרות בין הקבוצות הניבה רעיונות רבים, יצירתיים, חלקם מוכרים וחלקם חדשניים. בשלב הנוכחי נעשה עיבוד של כל החומר אחת אשר תובא בזמן הקרוב להנהלת חומ"ש, לדין ולקבלת החלטות סופיות לגבי עיצוב פני העמותה לעתיד לבוא.

- 3 נושאים:
1. מטרות העמותה.
 2. מבנה העמותה.
 3. תקנון העמותה.

נביא לידיעתכם מקצת מההצעות שהועלו:

בנושא מטרות העמותה:

1. שיפור רמה מקצועית ורמת הידע של עובדי השיקום.
2. פיתוח מנהיגות מקצועית.
3. להוות מסגרת השתייכות מקצועית לעו"סיים העוסקים בשיקום.
4. הגברת מעורבות והשפעה בתחום השיקום, קידום נושאי שיקום בחקיקה והעצמת שירותי השיקום ללקוחות.

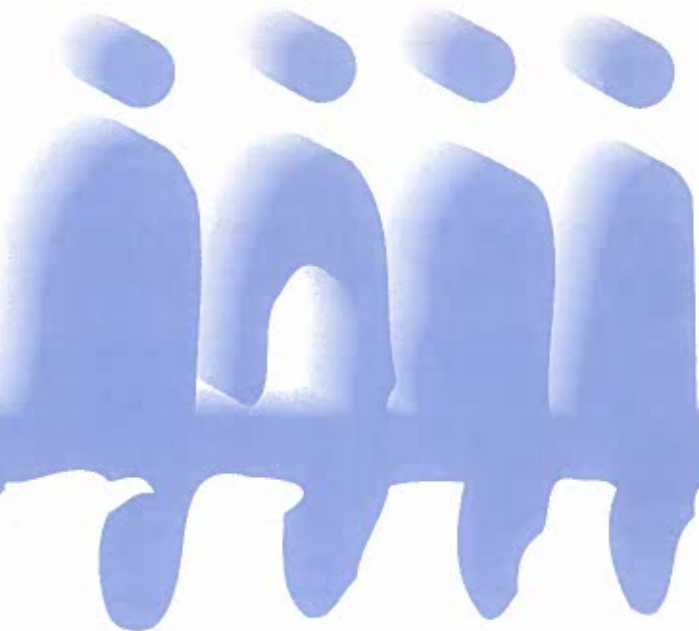
בנושא התקנון:

הגדרת תקנון העמותה לקביעת אחריות ודרכי פעולה של כל הנכללים בגוף מקבל החלטות והמבצע: יו"ר, אסיפה, הנהלה, ועדות.

אנו נעדכן אתכם בהמשך באשר להחלטות שתקבלנה.

ועדת פרויקטים מנסה להקים תאים נפרדים לפעילות בצפון ודרום הארץ. עובדים המעוניינים להצטרף לפעילות מקומית מוזמנים ליצור עימנו קשר. נשמח להצטרפות חברים נוספים לפעילות.

אורה נורי
ועדת פרויקטים

הכנס הארצי השלישי לשיקום

בשיתוף עם החטיבה השיקומית בהסתדרות הפסיכולוגים והעמותה הישראלית לקידום המקצוע לריפוי בעיסוק

"שיקום - הדרך לאיכות חיים"

7-8 בנובמבר 2000, טי-י' בחשון תשס"א
מרכז הארועים והכנסים כפר המכביה - רמת גן

עמותת חומ"ש, בשיתוף המוסד לביטוח לאומי, קרן שלם, משרד העבודה והרווחה ומשרד הבטחון, מארגנת את הכנס הארצי השלישי לשיקום שיעסוק בנושא "שיקום - הדרך לאיכות חיים". בכנס ישתתפו גם גופים מקצועיים נוספים העוסקים בשיקום כגון מרפאים בעיסוק ופסיכולוגים שיקומיים.

יו"ר הכנס :

פרופ' יחזקאל טלר - אוניברסיטת חיפה
מר זאב ויסמן - אגף השיקום, משרד הבטחון

קול קורא ראשון יצא בקרוב, אנא הכינו עבודות...

לפרטים נא לפנות למזכירות הכנס:

חברת "דן כנסים" בע"מ ת.ד. 1931 רמת גן 52118
טל. 03-6133340 שלוחה 208, פקס. 03-6133341
E-mail: team2@congress.co.il

תהליכי העצמה של צעירים/ות עם נכויות

תאור תכנית "אני והקהילה"

לטיפוח אוטונומיה אישית ומיומנויות חברתיות

בית המשפט ועוד. עצמאות – היא היכולת לתפקד ללא עזרה, לעשות 'ככל העולה על רוחי', להיות בלתי תלוי. אוטונומיה – משמעותה היות האדם אדון לעצמו. הפרט הוא המגבש את מערכת ערכיו, ולפיה הוא מעצב את סולם הקדימויות שלו. הקדימויות הן בסיס לבחירות שאדם עושה בחייו. הן הבסיס לשיפוטו האישי את החוויות שהוא עובר כמספקות ומפתחות או כמתסכלות ומגבילות והן קני המידה שהוא מפעיל בעת שיקול דעת ובחירה בין חלופות

הקדמה

כמעט מרגע היוולדו של ילד עם מוגבלות, מתעוררת בקרב חברי המשפחה הדאגה לעתידו. דאגה זאת גוברת עם הגיל ומתחזקת בתקופת ההתבגרות, כאשר ההורים עצמם מזדקנים וחוששים מהרגע שבו לא יוכלו יותר לתת לבן או לבת את הטיפול, התמיכה וההגנה שהם חושבים שעליהם לתת לו/לה. בד-בבד קיימת תופעה של קושי מצד חברי המשפחה לשחרר את המתבגר מהגנתם ומתלותו בהם. מצב זה של רגשות מנוגדים, מצד אחד הרצון להשתחרר מעולו של הצעיר והרצון שיהיה כמה שיותר עצמאי, ומאידך חיבוק הדוב והחשש לתת לו להתנסות – ולעיתים להסתכן – בחיים עצמאיים, נמשך זמן רב.

בהקשר לאנשים עם מוגבלויות מתבטאים שלושת המושגים כך: חופש משמעותו – הזכות לחיות חיים נורמליים. יש לעגן את זכויות האנשים עם המוגבלויות בחוקים ותקנות ולהפוך את הקהילה לנגישה לכל אחד. עצמאות משמעותה – יכולת ביצועית. יש לפתח את היכולת התפקודית על-ידי הוראה ישירה של מיומנויות ומתן טיפולים שונים כגון: תרפיה בעיסוק, בדיבור, פיסיותרפיה. זאת ועוד, יש להקנות לפרט מיומנות מקצועית שבה הוא יכול להפיק עבודה ברמת איכותית לגבי אוטונומיה – אנו עומדים בפני עידן חדש בהקשר לאנשים ילדים ובוגרים עם מוגבלויות. רק לאחרונה עלו המושגים של איכות חיים והעצמה כיסודות שעליהם ולפיהם יש לכוון את החינוך, השיקום והטיפול הניתנים להם. ההנחה היא כי אדם אוטונומי מסוגל למצות את משאביו ונטיותיו ולממש את עצמו ובכך לחוות חיים של איכות.

להתמודד עם חוסר צעירים/ות עם נכויות להעצמתם, יזמה "אחוה" חיפה והצפון את תכנית בקהילה: "אני והקהילה". והמחקר בוצעו במימון: השיקום במשרד העבודה ועיריית חיפה, קרן סקטא

בניסיון האוניים של פיסיות, ולהביא – איגוד נכי ההכנה לחיים (התכנית מחלת הרווחה וגוינט ישראל). מטרת התכנית היא להכין את המשתתפים ליציאה מהבית על-ידי טיפוח האוטונומיה והעצמאות שלהם.

התכנית החלה לפני כשנתיים והופעלה בהצלחה עם שני מחזורים של צעירים וצעירות עם מוגבלויות פיסיות. כיום היא מופעלת, זאת השנה השנייה, עם תלמידים עם מוגבלויות התפתחותיות ופיגור שכלי. התכנית מלווה מראשיתה ביעוץ אקדמי ובמעקב מחקרי.

בשונה מהתכניות הקיימות בתחום ההכנה לחיים, מבוססת תכנית "אני והקהילה" על התפיסה כי מיומנויות לעצמאות תפקודית הן אמצעי בלבד ולא מטרה העומדת בפני עצמה. מכאן שמטרת העל של תכנית "אני והקהילה" היא לטפח בצעירים מוטיבציה להשתמש במיומנויות שהם רוכשים, רצון להשתחרר מתלות במשפחה ובמטפלים ולכוון בעצמם את חייהם. כפי שאמר העו"ס המנחה את הדינמיקה הקבוצתית בתכנית, מר בני לביא, המטרה היא לטפח בהם את 'הרצון לרצות'.

הקושי שאנו עומדים בפניו בהקשר למושגים אלה וליישומם לגבי אנשים עם מוגבלויות הוא כי התפיסה הסייעודית שכ מתן חסות ותפיסת האדם עם המוגבלות כלא מסוגל להיות בעל יכולת בחירה והכוונה עצמית עדיין מקובלת ומושרשת לא רק בציבור, אלא גם במוסדות רבים. אמנם, מערכות החינוך המיוחד והשיקום, מאז המהפך שחל בשנות ה-70 ובהשראת עקרון הנורמליזציה והתנועה לשילוב, שמו להן כמטרה את פיתוח המיומנויות התפקודיות לעצמאות, אך מסתבר שאוטונומיה אישית איננה פועל יוצא של מיומנויות וביצועים. שני ממדים אלה שונים וייחודיים. (להרחבה, ראה: רייטר, "חבר חריג במערכות הרווחה, הבריאות והחינוך").

הפעלת תוכנית "אני והקהילה" עם צעירים עם נכויות פיסיות.

המשתתפים

מטרת התכנית "אני והקהילה", כפי שהופעלה על ידי "אחוה", היא לא רק לפתח מיומנויות – אלא, בעיקר, להוכיח כי ניתן לטפח את יכולת האוטונומיה אצל אנשים עם מוגבלויות ובכך להביא להעצמתם. המטרות האופרטיביות שהוצבו לתכנית הן: מימוש עצמי של המשתתפים על-ידי טיפוח המודעות

מה בין "חופש", "עצמאות" ו"אוטונומיה"

כדי להבין את עקרונות התכנית, יש להבחין בשלושה מושגים דומים לכאורה: חופש, עצמאות ואוטונומיה. חופש – מובנו זכויות אזרחיות כגון חופש תנועה בכל מקום ללא הגבלות גיאוגרפיות, אי התערבות הממשל בחיי הפרט, הזכות להגנת

העצמית, טיפוח היכולת להכוונה עצמית, היכולת להפעיל שיפוט והערכה של מצבי חיים, הרצון להשתמש במשאבים אישיים ובמשאבים המצויים בסביבה האנושית והפיסית ובהתמודדות עם מצבי חיים שונים, טיפוח יוזמה, אחריות, מעורבות אישית ובעיקר – היכולת לפתח יחסים בין אישיים משמעותיים והדדיים.

בשונה מהמקובל כיום בחינוך המיוחד ובשיקום בהן מופעלת באופן גורף השיטה ההתנהגותית ויישומה בעבודה היחידנית, הוחלט להפעיל את הקבוצה כיחידה הבסיסית של הפעילות. הדגש על גיבוש קבוצתי נמצא כתואם את המטרות של טיפוח אוטונומיה והעצמתם של המשתתפים.

הפרויקט כלל שתי קבוצות שפעלו בשני מחזורים של חצי שנה כל אחד. המשתתפים נבחרו מבין כ- 20 מועמדים לפי הקריטריונים הבאים: צעירים/ות עם מוגבלויות פיזיות, בין הגילאים 20-29, עצמאיים, לפחות חלקית, מבחינת הדאגה העצמית. נערכו ראיונות קבלה בבתיהם שכללו שיחות הסברה עם ההורים ועם המועמד, קבלת משוב מהמועמד לגבי תפיסתו את מצבו מבחינה משפחתית, תעסוקתית וחברתית. לבסוף את חתימה על הסכם השתתפות על ידי המועמד. במחזור הראשון היו 5 משתתפים עם נכויות פיסיות, למחזור השני התקבלו 7 משתתפים. בשתי הקבוצות ביחד היו: 4 נשים ו- 8 גברים. מלבד משתתף אחד, כולם היו במרכזי שיקום, ומלבד משתתף אחד שהתגורר במעון, כולם גרו עם משפחותיהם.

הצוות

הצוות כלל: מרכזת של התכנית עם רקע בעבודה חינוכית וקהילתית, עו"ס שיקומי מומחה לדינמיקה קבוצתית, אם-בית, שני מדריכים לשעות אחה"צ. מלבד הצוות המפעיל היו גם מרצים ומרכזי חוגים שהגיעו למספר מצומצם של מפגשים בנושאים מוגדרים כגון: חינוך מיני, תזונה, אנגלית. בגלל חדשנותו של הפרויקט, היתה וועדת היגוי שלוותה את התוכנית וכן נעשה לווי אקדמי שכלל מחקר הערכה.

סדר היום

כל מחזור נפגש ארבע פעמים בשבוע, בוקר וערב, למשך שש שעות רצופות. במהלך המפגשים למדה כל קבוצה כיצד להתארגן לקראת הכנת ארוחה, לקראת יציאה לקניות, למדה כיצד לערוך קניות, כיצד להשתמש בשירותים כגון: דואר, בנק, משרדי הממשלה. כיצד לצאת למקומות בידור ובילוי שעות פנאי. על-מנת לטפח את האוטונומיה של המשתתפים, גיבש הצוות האקדמי המלווה את התכנית מודל מיוחד – "מעגל ההפנמה": ועיקרו הכנה מדוקדקת לפני כל יציאה לשטח. בהכנה העלו המשתתפים חששות, רעיונות, הצעות, משאלות, ציפיות וזיכרונות של כישלונות וגם הצלחות. ההכנה לכל פעילות כללה משחקי תפקידים שונים לפי העניין. חלק מהמפגשים צולמו בווידיאו, והמשתתפים יכלו לנתח את התנהגותם וללמוד מכך לגבי עצמם ולגבי חבריהם. לאחר היציאה נערכו דיונים ושיחות שבהם נלמדו הלקחים מהיציאה. הלקחים היו במספר מישורים: האישי – "מה למדתי על עצמי", הבין אישי – "מה למדתי על חברי", והחברתי – "מה למדתי על החברה בכלל: נורמות, ציפיות, תגובות". הוצעו הצעות

על-ידי המשתתפים לקראת החזרה על הפעילות או הצעות לפעילויות חדשות. בדרך זאת חלה הפנמה של ערכים על בסיס של הגברת מודעות עצמית ומודעות חברתית. כתוצאה מתהליך זה חלה הגברת הכבוד העצמי והכבוד לאחר, הדדיות במערכות היחסים הבין-אישיים, למידת תהליכים דמוקרטיים של קבלת החלטות, פיתוח היכולת להכוונה עצמית ושיפוט עצמי

לאחר היציאה לשטח, חזרו המשתתפים והכינו את הארוחה, אכלו בצוותא וניקו את השולחן והכלים. בזמן שנוטר עסקו המשתתפים בפעילויות שונות, התחלקו לקבוצות קטנות, או לעבודה פרטנית עם המרכזת, שוחחו ביניהם או עסקו בפעילויות שונות סביב טיפוח הדירה. לקראת סוף המפגש ערכו שיחת סיכום קצרה.

העיקרון שהנחה את מפעילי התוכנית היה כי ההחלטות שנעשו לגבי פעילויות, בין אם מדובר בתפריט ובין אם בסיוורים ובבילויים, עובדו באופן דמוקרטי על ידי המשתתפים. המוקד של ההתייחסות של הצוות היה לא ההחלטה לכשעצמה אלא התהליכים שעברו המשתתפים. יש לזכור כי המשתתפים הגיעו ללא כל מיומנויות בשיחה דמוקרטית, ליבון בעיות בקבוצה, נתינה וקבלה הדדיים, העלאת רעיונות, הבעת אי הסכמה כחלק מדיון ולא כהתרסה או הפעלת כוח על האחר, רגשי תלות ונחיתות קשים.

המחקר המלווה וממצאים עקריים

על מנת לבחון את התהליכים שחלו בקבוצה ניתנו שני שאלונים בראשית, באמצע ובסוף כל מחזור: שאלון איכות חיים (שאלוק ושות' 1990), שאלון מיומנויות חברתיות שעובד לצורך הפרויקט. שאלון שלישי לדימוי עצמי (פיטס, 1964) ניתן בסוף מחזור ב' על מנת לקבל מידע נוסף לגבי המשתתפים.

מהראיונות הראשונים שנערכו בבתיים לפני הפעלת התכנית, התקבלה תמונת מצב של הגנת יתר ו/או דחייה של הצעירים/ות לפי דברי המועמדים. מבין הסיבות הניתנות להם הן: "אתה לא יכול לעשות זאת", "אתה תשבור", "תקלקל". עם זאת, ובשונה מדברים אלה, דיווחו המועמדים כי הם חשים טוב עם עצמם ולמעשה הם אינם שונים מאחרים, ומשפחותיהם מתייחסות אליהם כאל כל אחד אחרי. לגבי המגבלות שלהם הם המעיטו בקשיים שלהם, לדוגמא: יש לי רק קושי בהליכה, בידים! אף אחד לא התייחס לעובדה כי סיים בית ספר מיוחד וכיום נמצא במרכז שיקום. אף אחד לא התייחס למגבלות שיוצרת הנכות שלו על חייו, לבדידות ולחוסר החופש לעשות החלטות עצמאיות לגבי חייהם בהיבטים היומיומיים הפשוטים כגון לבוש, יציאה, אוכל, פנאי, חברים. לא הייתה הבעת ביקורת על המשפחות. עם זאת כולם הביעו רצון להיות עצמאיים לגור במקום משלהם, לשנות את מקום עבודתם. בתחום החברתי עלתה תמונת מצב של דלות במגוון ההתנסויות וביציאה למקומות בילוי, חוץ מהליכה מזדמנת למועדון מיוחד או לבריכת השחייה של אילן. רק מועמד אחד ציין כי הוא הולך לעתים לקולנוע, לבד. על אף הדמיון הרב במצבם ובתגובותיהם של המועמדים, היה גיוון רב ברקע שלהם, ברמת המוגבלות שלהם, בחינוך שקבלו, ברמה הסוציו אקונומית של המשפחות.

סיכום ומסקנות

תוכנית "אני והקהילה" אותה יזמה והפעילה עמותת "אחוה" – ארגון נכי חיפה, והצפון, באה לטפח את האוטונומיה של צעירים/ות עם מוגבלויות ולפתח את מגוון המיומנויות שלהם לעצמאות תפקודית ובכך לתרום להעצמתם.

שני מחזורים של משתתפים עם מוגבלויות פיזיות הוכיחו כי נתן לעזור לצעירים אלה להיות יותר מודעים לעצמם ולמצבם, לטפח בהם את הכושר לעמוד על שלהם, לפתח בהם כישורים ליצירת מערכות יחסים בין אישיים משמעותיים. המחקר המלווה מראה כי השיטה של עבודה קבוצתית תורמת רבות למשתתפים. היא נותנת מענה לבדידות ומהווה מקום ללמידת כישורים ליחסים בין אישיים. ההפעלה של דרך עבודה שיטתית המבוססת 'מעגל ההפנמה', נמצאה דרך יעילה לטיפול האוטונומיה של המשתתפים. נמצא כי כאשר חלה הפחתה של תגובות של התגוננות והכחשה של המשתתפים הם למדו לא רק להעריך את עצמם מחדש, ורכשו מיומנויות חברתיות חדשות.

על אף ההצלחה של המחזור הראשונים, נראה כי המלאכה רק החלה ולא הסתיימה. תכניות לטיפול אוטונומיה הן במהותן ארוכות טווח, נראה כי חצי שנה של הפעלת תוכנית איננה מספיקה. יש לחשוב על תכנית מתמדת של הכנת צעירים/ות עם מוגבלויות פיזיות לקראת השתלבות משמעותית בקהילה ויציאה מהבית.

פרופ' שונית רייטר
הפקולטה לחינוך
אוניברסיטת חיפה

לאור נקודת התחלה זאת, נמצא כי בשאלון על איכות חיים היו ציוני המשתתפים גבוהים יותר בראשית התכנית מאשר בסופה. עם הפעלת התכנית, הם נתנו יותר ויותר ביטוי לתסכוליהם, לבעיותיהם, לקשייהם. מהכחשה, החלו לבחון את עצמם באופן יותר מודע ומציאותי. משום כך בהשוואה בין ציוניהם בראשית ובאמצע התכנית על שאלון איכות חיים חלה ירידה בציונים בכל אחד מהתחומים שהשאלון בודק: 'שביעות רצון מחיי', 'רמת היכולת שלי', 'מידת הפיקוח והשליטה שיש לי על חיי' ו- 'מצבי החברתי'. לקראת סוף התכנית, כאשר החלו להיווצר יחסים חברתיים משמעותיים בקבוצה, כאשר חשו יותר בטוחים בעצמם, היתה עליה בציוני שאלון איכות החיים מלבד בתחום של יכולת תפקודית. מעניין כי התחום היחיד בו לא היתה עליה היה זה של תפיסת רמת היכולת. בתחום זה, אצל כל חברי הקבוצה, חלה עליה משמעותית במיומנויות החברתיות שרכשו לאורך התכנית. הפער בין היכולת המוגברת בפועל והתפיסה העצמית בתחום זה מעידה על הגברת המודעות למגבלויות האישיות. מהשאלון לדימוי עצמי עלתה תמונת מצב מורכבת, מצד אחד אנו עדים לדימוי יותר שלילי מהנורמה בתחומים של זהות עצמית ודימוי עצמי גופני, מצד שני לא נמצאו הבדלים משמעותיים בסולמות של הדימוי העצמי המשפחתי וההתנהגותי. ציוניהם היו גבוהים מהנורמה על הסולמות של שביעות רצון מעצמי, מאישיותי, מהתנהגותי המוסרית וממצבי החברתי

התמודדות הורים לבנים/בנות בעלי נכויות התפתחותיות בשלב מעבר ילדיהם לחיי בגרות בקהילה.

כעבודה, או לחילופין לשילובם בתוכניות הכשרה תעסוקתית המיועדת לבעלי נכויות. בתהליך זה חייבים להיות מעורבים צוות בית הספר, בעלי מקצוע בתחום הכשרה תעסוקתית, הורים, בוגרים ומעסיקים (Wehman, Kregel & Barcus, 1985). הגדרה זו מדגישה מספר מרכיבים חיוניים:

1. שיתוף צוות רב מקצועי בתכנון המעבר וביישומו.
2. מעורבות ושיתוף הורים.
3. תכנון של המעבר חייב להתייחס לצעיר בעל הליקוי בטרם הגיעו לגיל 21.
4. התהליך מחייב תכנון ושיטתיות.
5. השירות המקצועי חייב להיות איכותי.

הלפרן (Halpern, 1985) התייחס להגדרה רחבה יותר הכוללת הסתגלות לקהילה, מצב הדורש כישורים במיומנויות אישיות ובין אישיות, כישורים בתפקודי יום יום ותעסוקה.

שלב המעבר הנו שלב משמעותי בחיים, מסמל את המעבר לחיי בגרות, כרוך בחרדות ומתחים לא רק לבעלי ליקויים התפתחותיים, אלא גם לאלה שאינם בעלי מגבלות (Wehman, Moon, Everson, Wood & Barcus, 1988). עבור מרבית הבוגרים בעלי נכויות התפתחותיות החיים בקהילה בתקופת המעבר אחרי סיום בית הספר משמעותה תקופה ארוכה של חוסר יציבות פיננסית, תלות במשפחה ובידוד מחברי הקהילה האחרים (Hasazi & Clarke, 1988, Roessler, Brolin & Johnson, 1990).

מתברר כי מרבית האנשים בעלי נכויות התפתחותיות אינם מצליחים לעבור את שלב המעבר בהצלחה, במחקרים נמצא כי בין 50%-75% מתוכם נותרים בלתי מועסקים (Harris, 1985, Hasazi, Gordon & Roe, 1986, וללא סדור מגורים עצמאי בקהילה (Fujiura & Braddock, 1992, Hayden, 1992, Wehman, 1992).

המשרד האמריקאי לחינוך מיוחד ושקום (OSERS) נתן עדיפות לתוכניות בתקופת המעבר כשעיקר הדגש הופנה לנושא ההכשרה התעסוקתית (Wehman et al, 1988).

תמיכת ממשלת ארה"ב בפיתוח תוכניות מעבר מצאה ביטוי בחוק מ-1990 IDEA (Individuals with Disabilities Education Act, PL 101-476) המפקח על תוכניות מעבר מבית ספר לחיי בגרות ודורש כי ההורים וילדיהם ישתתפו כשותפים שווים בתהליך התכנון (Brollier, 1994, Shepherd & Flick-Markley, 1994).

שלב המעבר כאירוע זחק להורים

סיום בית הספר מהווה מאורע משמעותי המסמן התחלה של חיים בוגרים. להורים לבוגרים צעירים בעלי נכות התפתחותית תקופה זו מאופיינת בדאגה וחרדות לגבי עתיד ילדיהם וכן טרדות לגבי איכותם ואופיים של השירותים עימם יצטרכו

הורות לאדם בעל נכות התפתחותית מהווה חוויה קשה, נכות זו מאופיינת בהיותה כרונית, בלתי הפיכה. היא כרוכה במעמסה פיזית, רגשית וחברתית מתמשכת הדורשת מן ההורים התמודדות עם משברים חוזרים שאופייניים לשלבים ההתפתחותיים השונים בחיי הבן/בת בעלי הנכות ובמעגל חיי המשפחה כולה.

שלב סיום בית הספר המוכר בספרות כמושג "שלב מעבר", מהווה צומת התפתחותית חשובה המסמנת התחלה של חיים עצמאיים. להורים לבוגרים צעירים בעלי נכויות התפתחותיות תקופה זו כרוכה בתחושת זחק גוברת ובחרדות שמקורם בצורך לבחון שאלות הנוגעות לעתיד ילדיהם (Wehman, 1992). בעלי נכויות התפתחותיות אינם עוברים את ציוני הדרך ההתפתחותיים בזמנים המצופים ונעדרים מחייהם טכסי בגרות המסמלים אוטונומיה ויציאה לעצמאות, ומכאן, שההורים מתקשים בראיה עתידית של ילדיהם בתפקיד בוגרים וקיימת תחושת אי ודאות לגבי עתידם (Kroft & Green, 1993).

כיום גוברת ההתעניינות המחקרית בהורים לבנים/בנות בעלי נכויות התפתחותיות לאור ההכרה בתפקיד המרכזי השמור להם בקידום יעדי העצמאות של ילדיהם, בהבטחת עתידם ובתרומתם להשתלבותם המוצלחת של הבנים/בנות במסגרות קהילתיות. קיימות עדויות ברורות לכך שעמדת המשפחה משפיעה באופן משמעותי על תוצאות ההתערבות עם יחידים בעלי נכויות התפתחותיות (Turnbull & Turnbull, 1990).

הבנת תהליכי התמודדות של הורים עשויה לתרום לפרקטיקה השיקומית בעבודה סוציאלית ולאפשר בחירת אסטרטגיות התערבות דיפרנציאליות כלפי יחידים ומשפחות לאור הבנת התלבטויותיהם סביב נושאים הקשורים למעבר ילדיהם הנכים לחיי בגרות בקהילה ופתוח תוכניות מעבר המותאמות לצורכיהם.

כיצד מתמודדים הורים לבוגרים צעירים בעלי נכויות התפתחותיות? כיצד הם עורכים תוכניות הקשורות בעתיד ילדיהם? מהם הגורמים העיקריים המשפיעים עליהם ומכוונים את התנהגותם? - מטרתו של המאמר לבחון סוגיות אלה

שלב המעבר מבית הספר לחיי בגרות בקהילה

שלב מעבר - מושגים והגדרות

המונח "מעבר" (transition) משמש בעלי מקצוע בתחום מדעי ההתנהגות לתיאור מחזוריות בחיי האדם, שינוי מסגרות חיים ושינוי בסגנונות חיים (Rusch & Chadsey - Rusch, 1985). שלב המעבר מבית הספר המיוחד לחיים בקהילה הוגדר בצורות שונות, אחת מההגדרות מדגישה את התחום התעסוקתי ומתייחסת למעבר כתהליך המכוון להשמתם של בוגרים

להתמודד בעתיד (Stark, 1992, Wehman, 1992). ממצאים לגבי נטייתם של הורים לבוגרים בעלי נכויות התפתחותיות להימנע מביצוע תוכניות קונקרטיים ארוכות טווח עבור ילדיהם, עשויה לשקף את חרדתם בכל הנוגע לעתיד ילדיהם (Heller & Factor, 1991, Seltzer & Krauss, 1989).

תקופה זו מלווה ברמת דחק גבוהה כיוון שמבליטה את החריונות של הבן/בת בעלי הנכות ומעוררות מחדש תחושה של "צער כרוני" אצל הורים (Fewell, 1986). הקושי והבלבול של ההורים בתקופה זו קשור בכך שהם מאבדים את מסגרת ההתייחסות לניבוי עתידם של ילדיהם בעלי נכות התפתחותית שעם התבגרותם דומים פחות לקבוצת השווים ללא מגבלות. ציפיותיהם של ההורים עשויות להתחיל מתקווה ובהמשך משתנות תוך כדי התאמתם לנסיבות (Zetlin & Turner, 1985).

על פי הנורמות התרבותיות המקובלות אמורים הורים לגלות מעורבות הולכת ופוחתת בחיי היום יום של ילדיהם הבוגרים הצעירים, אולם המציאות בקרב הורים לבוגרים בעלי נכויות התפתחותיות מכתובה צורך במעורבות של סגור ופקוח מצדם כשהשירותים הקיימים אינם מספקים או מתאימים (Ferguson, Ferguson & Jones, 1988).

נמצא כי הורים המשיכו למלא תפקיד משמעותי בשמור הרווחה האישית של ילדיהם לאחר סיום בית הספר והביעו דאגה וחוסר ודאות לגבי העתיד (Dempsey, 1991). ציפיות ההורים מעוצבות תוך כדי אינטראקציה עם הסביבה המיידית וקשרים עם גורמים כמו בית ספר ומערכות תמיכה בקהילה (Bronfenbrenner, 1986, Goodnow, 1988). קבלת סיוע משירותים קהילתיים משפיעה על ציפיות ההורים מילדיהם, ציפיותיהם בנושא תעסוקה ודיוור עשויים לשקף את תפיסתם לגבי זמינותם של שירותים בתחום זה. ההורים נוטים אף לערוך תוכניות עתידיות כך שיתאימו למשאבים הקהילתיים הקיימים (Ferguson et al, 1988 Lehmann & Roberto, 1996). ההורים לבנים/נות בעלי נכויות התפתחותיות שהורגלו לצורך שירותי תמיכה באמצעות מסגרות החינוך חשים בירידה משמעותית בשירותי התמיכה להם זוכים עם סיום שלב הלימודים של ילדיהם. אין מערכת אחת מרכזית שאמונה על מתן שירותים לבוגרים בקהילה, השירותים השונים ניתנים ע"י מגוון סוכנויות תוך העדר קשרים פורמליים ביניהם, מצב זה מחזק את תחושת התסכול והחרדה בקרב ההורים (Hayden & Heller, 1997, Krauss & Giele 1987).

טרדות ודאגות שאופייניות להורים בשלב זה מתמקדות בנושאים כמו: חוסר המשכיות של שירותים, העדר שירותים מתאימים לבוגרים בקהילה, קושי בהשגת מידע אודות משאבים זמינים ואי ודאות לגבי המשכיות הטיפול בילדיהם אחרי מותם (Halvorsen, Doering, Farron-Davis, Usilton & Sailor, 1989, Heller, Rowitz & Farber, 1992).

דילמות עמן מתמודדים הורים לבוגרים בעלי נכויות התפתחותיות בשלב מעבר ילדיהם לחיי בגרות נבחנו במחקרם של טורין, ינון וירון (Thorin, Yovanoff & Irvin, 1996) הדילמות מקורן במצב בו על ההורים לקבל החלטות המציבות בפניהם בחירה קונפליקטואלית כשתוצאות הבחירה הנן בעייתיות עבורם במידה דומה. ההורים נעים בין הרצון ליצור עבור ילדיהם אפשרויות לעצמאות לבין הרצון להבטיח את צורכיהם. החוקרים דרגו שש דילמות שהועלו ע"י ההורים לפי סדר

חשיבותם: הדילמה העיקרית קשורה ברצונם של ההורים לאפשר לילדיהם הבוגרים הצעירים הזדמנויות לעצמאות ובר בעת להבטיח צורכיהם בתחום בריאות ובטחון. דילמה זו כוללת מרכיבים של סיכון מול מתן חופש ("Letting go"). נמצא שכישלונות של בוגרים צעירים בעלי נכויות התפתחותיות בפעילויות הקשורות בפיתוח עצמאותם גורמות להוריהם למנוע מהם התנסויות בסיטואציות בעלות סיכון תוך נטייה להפחית מערכם של התנסויות אלה עבורם (Heyman & Huckie, 1993).

דילמות נוספות שעלו במחקר של טורין ועמיתיו: רצונם של ההורים בקיום חיים נבדלים מילדיהם הבוגרים יחד עם אפשרות להבטיח עבורם חיים טובים ומספקים. דילמה שלישית, שאיפתם של ההורים ביציבות ויכולת ניבוי בחיי המשפחה לעומת הצורך להתמודד עם הצרכים המשתנים של הבוגרים הצעירים. רצון ההורים ליצור לבוגרים הצעירים חיי חברה נפרדים ויחד עם זאת לגלות פחות מעורבות בחייהם מהווה דילמה נוספת. דילמה חמישית מתייחסת לרצונם של ההורים למנוע מצבי אי נוחות בתהליך הלמידה של ילדיהם ומצד שני נטייתם לפעול למענם. דילמה שישית, רצון ההורים לאפשר לילדיהם מכסימום גדילה והתפתחות ומצד שני לקבלם כפי שהם.

מצב של חוסר ודאות ודאגה בקרב הורים בשלב הבגרות המוקדמת של ילדיהם בעלי נכויות התפתחותיות מוצאת ביטוייה בתחושה גוברת של דחק בשלב זה בחייהם (Baxter, Cummins & Polak, 1995, Wikler, 1986).

הלר (Heller, 1993), בהתבססה על ממצאים של מספר מחקרים שנערכו בהשתתפותה, מציינת שרמת הדחק הגבוהה ביותר נמצאה בקרב הורים למתבגרים, גילאי 13-20, בעלי נכויות התפתחותיות. תחושת דחק זו מקורה בקשיים במציאת שירותי תמיכה מתאימים לבן/בת בעלי הנכות ולשאר חברי המשפחה עם סיומם את מסגרת בית הספר, בקושי לקיים קשר מתמשך עם אנשי מקצוע ולהתעדכן במידע. עיקר הדאגה נסבה סביב נושא הדיוור העתידי והתעסוקה.

מעורבות הורים בתוכניות מעבר

הספרות המקצועית מצביעה באופן עקבי על חיוניות מעורבותם של הורים לצעירים בעלי נכות התפתחותית במהלך תקופת המעבר (Ellison, 1991, Everson & Moon, 1987, Freedman & Fesko, 1996, Gerry & Mc Whorter, 1990, Nisbet, Covert & Schuh, 1992).

הגישה הרווחת כיום רואה במשפחה גורם בעל חשיבות בקידום העצמאות של הבן/בת הלוקה בנכות התפתחותית. כוחה נובע מהיותה גורם מרכזי בעל השפעה על מהלך חייהם ורווחתם של הבנים/נות בעלי המגבלה, מקור לחיזוק ועיצוב הערך העצמי, ומכאן, מובנת תרומתה האפשרית לתהליך השיקום (Power, 1988, Turnbull & Turnbull, 1990).

ביטוי מעשי לשינוי זה ניתן למצוא בהוראת חוק השקום (Rehabilitation Act, 1973) המדגיש את חלקה של המשפחה כשותפה מלאה בתהליך, ויש גם אילו הרואים בהורים גורם מרכזי ומוביל בתהליך שעליו האחריות לקבל החלטות (Nisbet, et al, 1992) מעורבות פעילה של ההורים מהווה מוקד מרכזי

התפתחותיות לאור העובדה שתחום זה אינו מעוגן בחוק המחייב מתן שירותי שיקום לאוכלוסייה זו, בשונה משירותי החינוך המיוחד המסודרים עפ"י חוק. במצב זה קידום נושא התעסוקה תלוי, במידה רבה, במעורבותה של המשפחה (Hill, Seyfarth, Banks, Wehman & Orelove, 1987) להורים נודעת חשיבות רבה על מידת שילוב ילדיהם בעלי נכויות התפתחותיות בעבודה ובקביעת הישגיהם (Schutz, 1986), כך למשל נמצא כי אילו שלא נתמכו ע"י משפחותיהם הצליחו פחות בעבודה לעומת אילו בעלי משפחות תומכות ((Kiernan & Koegal, 1980).

במחקרים שבחנו גורמים העשויים לנבא השתלבות בעבודה בקרב בוגרים בעלי נכויות התפתחותיות נמצא כי כישורים של היחיד (כמו מיומנויות אקדמיות ותפקודי יומיום) ואפיוני המשפחה הנם מנבאים בעלי משמעות מכרעת להשתלבות בעבודה (Heal, Gonzalez, Rusch, Copher, & DE - Stefano, 1990, Heal & Rusch, 1995).

ממצאי מחקר אחר מצביעים על כך כי משתנים סוציו דמוגרפיים של המשפחה הנם בעלי השפעה גדולה יותר על הצלחת ההשמה בעבודה לעומת אפיוני הנכות עצמה, ומכאן, השפעתה הגדולה של המשפחה על השילוב התעסוקתי של אנשים בעלי נכויות התפתחותיות (Rimmerman, Botuck, Levy & Royce, 1996).

ההורים נוטים להתלבט בין שילוב ילדיהם בעלי נכויות התפתחותיות בתעסוקה מוגנת לבין שילובם בעבודה בשוק החופשי כשהחלטה נתונה לבסוף בידם (Hill et al., 1987). מתברר כי בנושא תעסוקה נוטים ההורים לגלות הסתייגות מעקרון הנורמליזציה. הורים רבים אף שאינם נותנים ביטוי מילולי להתנגדותם לעקרון ולמתחייב ממנו מפגינים זאת ע"י הערמת קשיים כלפי אנשי מקצוע הפועלים בכון זה (Strobino, 1986). החרדה מפני החשיפה של הבן/בת לסביבה חברתית מאיימת יוצרת קושי ליישום אישי של עקרונות הנורמליזציה והעדפת שירותים מוגנים (Ferrera, 1979, Hill et al., 1987).

ההורים מפגינים חששות כבדים סביב השמת ילדיהם בתעסוקה בלתי מוגנת (כולל תעסוקה נתמכת), הדבר כרוך בחשש מפני הפרת האיזון באורח החיים של המשפחה שהושג בעמל רב. סאורס (Sowers, 1989) מונה מספר נושאים ספציפיים המטרדים הורים בהקשר לשילוב ילדיהם בעלי נכויות התפתחותיות בתעסוקה בלתי מוגנת:

- א. חשש מפני יכולתם של הבנים/בנות להתמודד עם תעסוקה בתנאים רגילים
- ב. חשש מפני חוסר יציבות והעדר בטחון הכרוך בעבודה בשוק החופשי
- ג. חשש מפני אובדן תגמולים כספיים של קצבאות ובטוח בריאות
- ד. חשש לגבי נידות והסעות לעבודה.
- ה. ויתור על פעילויות יצירתיות הקיימות במסגרת תעסוקתית מוגנת בלבד.

עמדת ההורים כלפי תעסוקת ילדיהם מושפעת ממערכת הערכים והאמונות שלהם, כך למשל, תפיסתם כלפי עבודה קשורה להגדרתם האישית את משמעות העבודה ומטרתה. חשוב לבחון את הערך שהם מייחסים למוטיבים כמו: רווחה

בתכנון ויישום תוכניות מעבר, ההורים הם אילו שמכירים את ילדיהם טוב מאחרים ולפיכך יכולים לספק את המידע הנדרש, כמו כן הם יהיו אלה שיישאו באחריות לתוצאות ולהמשך קיום מטרת התוכנית (Wehman, 1992). מחקרים אודות מעורבות הורים בפיתוח תוכניות מעבר יחידנית – ITP (Individualized Transition Planning) מלמדים כי ההורים נטו ליטול תפקיד פסיבי בתהליך ולעתים אף נמנעו מהשתתפות (Karge, Patton & de la Garza, 1992, Lynch & Stein, 1982, Schutz, 1986) במיוחד בולט הדבר בקרב משפחות דלות אמצעים ובעלות השכלה נמוכה יותר (Schutz, 1986).

במחקר אחר נימצא כי אחת הסיבות לחוסר אפקטיביות של תוכניות מעבר קשורה בהעדר מעורבות של ההורים והמשפחה בהגדרת מטרת המעבר, אסטרטגיות השירות ומטרותיו (Gerry & MC Whorter, 1990). תוכניות מעבר הנן בעלות מרכיב רגשי משמעותי עבור ההורים דבר שעשוי להשפיע על מידת מעורבותם, כמו גם מכשולים אחרים שמקורם בבעיות לוגיסטיות (תזמון בלתי מתאים, בעיות הסעה וכד'), בעיות תקשורת (מחסומי שפה, חוסר הבנה של טרמינולוגיה), תחושת נחיתות ואי ודאות לגבי נכות הבנים/בנות (Lynch & Stein, 1982, Turnbull & Turnbull, 1982).

הורים עשויים להתנגד לתוכניות מעבר מתוך דאגה למידת הסיכון הכרוכה בכך עבור ילדיהם וספקות לגבי פוטנציאל ההצלחה, הם עשויים להיות מוטרדים מעמדותיהם של אחרים, ממחויבות בית הספר לתוכנית ומאיכותה (Hanline & Halvorsen, 1989).

מאמצי המשפחה להיות מעורבים בתוכניות עתידיות לילדיהם בעלי נכויות התפתחותיות עשויים לעמת אותם עם אמביוולנטיות עמוקה ופחד מהבלתי ידוע (Essex, Seltzer & Krauss, 1997).

מכיוון שההורים מהווים מרכיב חיוני ביותר בהצלחת תהליך המעבר של ילדיהם, בעלי נכויות התפתחותיות, מבית הספר המיוחד לחיי בגרות, צריך להינתן עידוד למעורבותם בכל ההיבטים של תוכניות מעבר. אנשי מקצוע שעובדים עם ההורים אמורים לזהות את צרכי המשפחה והיחיד המוגבל בתוכה, מידת מוכנותם למעורבות ולסייע בידם לקחת חלק פעיל בתהליך (Halvorsen et al., 1989).

עמדות ומעורבות הורים בנושא תעסוקה

המלה "מעבר" (Transition) לעיתים קרובות מוחלפת במושג "תעסוקה" או תעסוקה נתמכת, בספרות מודגש כי השתלבות מוצלחת בתעסוקה מהווה את המטרה המרכזית של תהליך המעבר. היכולת להשתלב בתעסוקה תורמת לתחושה של הצלחה וחיוק הערך העצמי בקרב בוגרים בעלי נכויות ומכאן חשיבותה (Wehman, et al., 1988).

את המסגרות התעסוקתיות המיועדות לאנשים בעלי נכויות ניתן למקם על פני רצף החל ממסגרת תעסוקתית מוגנת, מסגרת מעבר המכשירה לעבודה בשוק החופשי, תעסוקה נתמכת וכלה בתעסוקה בשוק החופשי (Rusch, 1986).

תעסוקה מהווה מרכיב עיקרי באורח החיים של כל האנשים ובכלל זה אילו בעלי מגבלות. למשפחה תפקיד בעל משמעות מיוחדת בתחום השקום התעסוקתי של ילדיהם בעלי נכויות

ספציפיים בתנאי העבודה (הגברת אחריות וכו') ובהעלאת השכר, ההורים נטו להפגין שביעות רצון מהקיים והעדר שאיפות לקידום.

אחד התפקידים החשובים של ההורים בנושא התעסוקה מתייחס למתן סיוע לשירותים במציאת מקומות עבודה לבניהם/בנותיהן. הזוי ועמיתיו (Hasazi et al., 1985) מצאו כי 80% מהמשורות שנמצאו לבוגרי בתי ספר לחינוך מיוחד הושגו באמצעות קשריהם של ההורים. ממצאים דומים עולים במחקר מעקב נוסף (Wehman, Kregal & Seyfarth, 1985).

הורים עשויים לסייע בתהליך השיקום התעסוקתי של ילדיהם בעלי נכות התפתחותית ע"י מתן מידע, תמיכה מורלית, עזרה בתחום הניידות שהנה חיונית להשתלבות מוצלחת בעבודה ובניצול קשריהם האישיים (Freedman & Fesko, 1996). לאור החשיבות הרבה שנודעת לתפקיד ההורים בהצלחת השיקום התעסוקתי של ילדיהם הבוגרים בעלי נכויות התפתחותיות חיוני להגביר מעורבותם ותמיכתם בתוכניות השיקום.

החל משנות השמונים המאוחרות חלו במערכת השירותים התעסוקתיים שינויים דרמטיים, מגוון אפשרויות התעסוקה גדל ובאמצעות הגישה של תעסוקה נתמכת מתאפשר לבעלי נכויות התפתחותיות להשתלב בתעסוקה בתוך הקהילה כשההורים ממלאים תפקיד משמעותי תהליכים אלו (Sowers, 1989).

מפאת אורכה, הרשימה ביבליוגרפית מצויה במערכת.

עו"ס רותי פרי

מתוך עבודה מסכמת לתואר מוסמך שהוגשה לבית הספר לעבודה סוציאלית - אוניברסיטת חיפה - יולי 1998

חומרית, הישגים אישיים, הצלחה ובטחון חומרי ורגשי. אילו המדגישים בעבודתם תגמולים חברתית ופסיכולוגים, ניתן להניח, ששאיפותיהם לגבי ילדיהם בעלי נכות התפתחותית יכללו את נושא העבודה במקום מרכזי (Seyfarth, Hill, Orelove, Mc Milan & Wehman, 1987).

ניסיונם ומעמדם של ההורים בשוק העבודה אף הוא ישפיע על עמדתם בנוגע לתעסוקת ילדיהם בשוק החופשי. במחקר מעקב אחר משתקמים בעבודה נמצא כי אילו שהצליחו היו ילדים להורים עובדים שתפסו את העבודה כערך עליון והחשיבו את היכולת לשמור על מקום עבודה יותר מאשר את השכר. הורים אילו תמכו בתהליך השיקום ובכך הגבירו את סיכויי ההצלחה של ילדיהם (Brickey, Campbell & Browning, 1985).

שאיפותיהם התעסוקתיות של הורים כלפי ילדיהם בעלי נכות התפתחותית מושפעות גם מתפיסתם את כישוריהם של ילדיהם הבוגרים והערכת מגבלותיהם (Seyfarth et al., 1987). חוסר השלמה של הורים עם הנכות מתבטא לעתים בקושי לקבל את העובדה שבשוק החופשי האלטרנטיבות הפתוחות בפני הבן/בת בעלי הנכות מוגבלות ואין הם יכולים להגשים את ציפיותיהם מהילדים בתחום זה. בשלב מאוחר יותר נוטים מרבית ההורים לראות את ההשתלבות בעבודה כהצלחה בתחום התעסוקה והם מייחסים פחות חשיבות לסוג המקצוע או העיסוק (Seligman & Darling, 1989).

קיימת סתירה בין תפיסת ההורים את חשיבות העבודה לעומת חוסר החשיבות שהם מייחסים לתוצאות העבודה של ילדיהם בעלי נכות התפתחותית. במחקרה של היל ועמיתיה, (Hill et al., 1987) הורים ציינו שהעבודה הנה חלק אינטגרלי ונורמטיבי בחיי ילדיהם, אולם נמצאו שבעי רצון עם תנאי עבודה נחותים (שכר נמוך, עבודה פשוטה ללא אחריות), הם ביטאו שאיפות תעסוקתיות נמוכות ביחס לילדיהם וגילו עניין מועט בשיפורים

פרויקט לשילוב נוער מהחינוך המיוחד בעבודה מתאימה

– "פרויקט סיני"

מפגשי הערכה חודשיים מתקיימים בעקביות על בסיס איסוף נתונים יומי של המדריך בסדנא בתחומים הבאים

התנהגות במרחב של המרכז, הרגלי העבודה, מספר ימי הנוכחות, כמות התפוקה, הרמה של ביקורת האיכות והאופיים של היחסים הבין אישיים בעבודה. לקראת השילוב בעבודה מתבצע ראיון מכוון-שילוב בעבודה ע"י צוות השילוב של המרכז, שבו נבדקים מחדש (ללא תלות במידה הקיים) יכולות שונות של המשתקם. אחרי ההשתלבות בעבודה נערכת בקרה תקופתית למשך של 6 חודשים לפחות, ובהתאם:

1. היכרות עם מפעלי תעשייה ושירותים
2. שיפור ההופעה האישית
3. הגברת הקשב והריכוז
4. הגברת הפתיחות לזולת
5. פיתוח התקשורת הבין אישית והאסרטיביות במו"מ עם הסביבה.
6. לימוד ותרגול של פתרון בעיות רציונלי
7. פיתוח ההערכה העצמית כאנשים עובדים
8. הכנה ליחסים הבין-אישיים בעבודה
9. עזרה ראשונה
10. בטיחות בעבודה

תוצאות בשלוש שנות העבודה :

35	: סה"כ תלמידים בפרויקט
12	: משתתפים כיום
23	: סיימו
4	: שולבו בעבודה בשוק הפתוח
9	: שולבו בעבודה במפעלים מוגנים
4	: נישאו
4	: אינם עובדים או לומדים
2	: חזרו לבית הספר

עו"ס יורם אזולאי
מומחה בתחום השיקום
מנהל השירות הסוציאלי
המרכז לאבחון ושיקום מקצועי רחובות

רקע

בי"ס ממ"ד – מיוחד "סיני" מחנך ילדים ובני נוער אשר מאופיינים בפיגור קל וברב – בעייתיות (בתחומים הנפשיים, הפיזיים והחברתיים) מגיל 7 עד 21. ביה"ס הוא איזורי ומשרת 61 ישובים במרחבו.

במשך השנים ניסה ביה"ס לשלב בעבודה תלמידים בני 18, וזאת בשיטות שונות ובסיוע גורמים שונים, אך ללא הצלחה. במהלך החיפוש אחרי שותפים מתאימים נפגשה הנהלת ביה"ס עם צוות המרכז האזורי לאבחון ושיקום מקצועי רחובות. המרכז נענה בהתלהבות לאתגר, ויחד גיבשו תוכנית שמטרתה היא שילובם של תלמידי ביה"ס בעבודה מתאימה בתום הליך מובנה של אבחון ושיקום מקצועי. התוכנית פועלת בשיתוף מלא עם מחלקת השיקום של המוסד לבטוח לאומי ברמלה מתחילת שנה"ל תשנ"ז ועד היום, כולל בחופשות הקיץ (עבור התלמידים העצמאים בניידותם).

אוכלוסיית יעד

במסגרת ביה"ס לומדים תלמידים אשר מסוגלים לפתח את יכולתם בתחומים המאפיינים את עולם העבודה, כגון : הערכת עצמי כאדם עובד, יכולת ייצור ותפוקה, ביקורת איכות, בטיחות וכד' ויכולת לקשר בין אישי הולם בעבודה. התלמידים הללו מוכרים כנכים במוסד לביטוח לאומי, הפרויקט מאפשר לתלמידים לעבור תהליך אבחוני ושיקומי במרכז, שמסתיים בשילוב בעבודה מתאימה בהגיעם לגיל 21.

שיטה

- א. הגדרת הפרופיל התעסוקתי של התלמידים באמצעות אבחון תעסוקתי מפורט לכל תלמיד.
- ב. ביצוע סיכום האבחון ויצירת תכנית שיקום ראשונית בהשתתפות נציגי ביה"ס.
- ג. בניית תכנית שיקום אישית לכל תלמיד ויישומה על ידי צוות ההדרכה, המורה המלווה, המורה היועצת וסטודנטית שנה ג' לעבודה סוציאלית מבר-אילן. תכנית השיקום מיושמת במסגרת סדנאות להרגלי עבודה במשך 3 עד 5 ימים בשבוע כאשר ביתר הימים ממשיכים בלימודים בביה"ס.

תוכנית מעבר מבית הספר לקהילה לתלמידים עם מוגבלויות

התפתחויות במרכז השיקום מגדל אור, קרית חיים

רכישת מיומנויות חברתיות נדרשות, למגורים משותפים בקבוצה.

הכרת זפוסבי בלוי שעות פנאי.

בסיום התהליך מתבצע שילוב החניך ב"הכשרה אינדיבידואלית" אצל "מעביד יד"י". לקראת שילוב החניך ב"השמה נתמכת". כן, מתבצע טיפול ביציאה מבית ההורים, למגורים במערך דיור בקהילה, לאחר ההתנסות ב"מגדל אור".

בשונה מהאווירה הקיימת בבתי הספר, התוכנית מתקיימת בסביבה אנושית של מבוגרים בלבד. התנסות המאפשרת בניית נורמות המותאמות לנדרש בעולם העבודה על מרכיבי החברתיים והדרישות התעסוקתיות.

מטרות התוכנית

תוכנית המעבר מתמקדת בשלושה מישורים:

- א. הקניית התנהגות מותאמת ועצמאית ככל האפשר.
- ב. התוכנית שואפת לשלב את החניכים במקומות עבודה בקהילה.
- ג. התוכנית שואפת לאפשר לחניך לפתח מרחב מחיה בוגר ועצמאי לקראת מגורים במערכי דיור הפועלים בקהילה.

תוכנית העבודה בתוכנית הנוער

אבחון ומיון-החניכים מופנים על ידי בתי הספר לתקופת אבחון שמטרתה מותאמת לתוכנית.

שנה ראשונה-החניכים שוהים-3 ימים במרכז השיקום ו-3 ימים בבית הספר המפנה. בשנת העבודה הנוכחית חלק מהתלמידים שהו 4 ימים במרכז השיקום ויומיים בבית הספר. שנה זו מוקדשת לשנוי ולהסתגלות. החניכים רוכשים ומפנימים מושגים חדשים; חניך לעומת תלמיד; עבודה ותעסוקה לעומת לימודים; מדריך ומעביד לעומת מורה.

החניכים רוכשים ומפנימים התנהגויות נדרשות: הקפדה על לוח זמנים נדרש; התייחסות למעביד כאל דמות בעלת משמעות מוגדרת; היכולת לעבוד בצוות למען השגה מטרה משותפת, מצב הדורש התנהגות הולמת, כדי שהמטרה תתבצע על הצד הטוב ביותר ותשרת את כל הקבוצה. יש התייחסות מוקפדת למושגים של איכות ותפוקה לחניכים המסוגלים לכך.

1. התנסות על ידי שילוב החניכים בסדנאות, המדמות ומדגימות מקום עבודה אמיתי, על כל היבטי. ביצוע משימות מחוץ למגדל אור, בדרגות עצמאות המתאימות לקצב ההתקדמות וליכולת האישית של החניך.
2. סיורי הכרות פעילים במוסדות ציבור כמו דואר, משרד הפנים, המוסד לביטוח לאומי, בזק

תוכנית הנוער פועלת במגדל אור, בשיתוף עם בתי הספר של החינוך המיוחד באזור חיפה-בית-ספר "רגבים" ובית ספר "גניגר", במשך 10 השנים האחרונות.

מטרת התוכנית-מעבר תהליכי מודרג מבית הספר, עד לחיים מלאים בקהילה בהתאם ליכולתו של כל אדם.

צביון התוכנית שיקומי-תעסוקתי לכוון מגורים עצמאיים בקהילה. התהליך מתבצע בשיתוף פעולה מלא בין-צוותי בתי הספר והצוות הרב מקצועי של מרכז השיקום מגדל אור. המודל המוצג, יחודי לאזור חיפה והסביבה. צוות מרכז השיקום עובד בהדדיות מלאה עם צוותות בתי הספר. עיקר הפעילות מתבצעת בשטח מרכז השיקום ומחוצה לו-בקהילה. כל התהליך מאופיין, על ידי צוות רב מקצועי, המשיק האחד לשני ומשלים את צרכי החניך.

החלק הראשוני מתבצע על ידי צוות ההוראה, ההופך לצוות כוללני כשכל אחד מאנשי הצוות מסוגל ללוות את החניך לשלב הנדרש להתפתחותו האישית. החלק השני מתבצע בדרך כלל על ידי אנשי שיקום והשמה המסתייעים באנשי ההוראה.

התפישה השיקומית המתקיימת בתוכנית, מתבססת על היסודות החזקים והבריאים באישיותו של המשתקם. כמו כן, על זיקתו ורצונו להשתייך לחברה והקהילה הסובבת אותו, תוך פיתוח מודעות לחלקים הפחות חזקים ובדרך זו להביא לקבלה עצמית.

לכל חניך נבנית תוכנית שיקומית המותאמת ליכולתו ולצרכיו. קיימות מספר אפשרויות ותתי קבוצות שייכות שונות, המאפשרות התאמה ושילוב מרבי.

בתוכנית השיקום, באה לידי ביטוי יומיומי, ההדדיות בין מסגרת בית הספר למרכז השיקום, המאפשרת גמישות התוכנית בזמן ובמקום, המותאמים לצורכי החניך. התוכנית השיקומית היא כוללנית ומקיפה את כל תחומי התפקוד הנדרשים ל-

שילוב החניך בתעסוקה

הכרות בסיסית במושגי עולם העבודה; הקניית והעמקת הרגלי העבודה; יחסי עובד מעביד; יחסי עובד צוות;

שילוב החניך במגורים מחוץ לביתו.

מגורים בנפרד מהמשפחה דרכי התנהגות במקומות ציבוריים מציאת יעדים בלתי מוכרים; שימוש יעיל בכסף; הקניית עצמאות בכל הקשור לטפוח עצמי וסביבתי; הכרות עם מוסדות בקהילה והעזרות בשרותיהם;

- התייחסות ושימוש במערכות צריכה כמו הקניונים על כל המשתמע.
- 4 נערכים סיורים במקומות עבודה שהחניכים הבוגרים יותר מועסקים שם, למטרות חיקוי.
- 5 שימוש בתחבורה ציבורית, הכרות עם קווים שונים, ליעדים שונים. התמודדות עם מצבים חדשים ובלתי מוכרים, פתרון בעיות שנקרות בדרך.
- 6 העזרות בזולת - בניית מצבים הדורשים פתרון בעיות המחייבים פניה לזולת - אדם בלתי מוכר.
- 7 שימת דגש רב על הטיפוח האישי והסביבתי.

שנה שניה

המטרות:

1. העמקת הפעילויות שנערכו בשנה הראשונה והארכת פרקי זמן של ביצוע המטלות למיניהן. בהתאם להתקדמות החניך הוא משולב בקבוצת עבודה, הפועלת בבית אבות ובסיס צה"ל. בלווי ובהדרכה. החניכים משולבים בעבודות, בהתאם לדרישות ולצר ימו שלב זה דורש מהחניך להגיע בכוחות עצמו. לעבוד בתפוקה ואיכות נדרשות, בסביבת עבודה חדשה וזרה ולהשתלב תעסוקתית וחברתית במערכת קיימת. לאחר פרק זמן כשההתרשמות חיובית נערך איתור מקום הכשרה אצל "מעביד יחיד" לתחילת תהליך ההשמה.
2. תרבות שעות פנאי - פעילות חברתית מודרכת לאחר שעות העבודה, המטפחת יכולת החלטה ובחירה בין מגוון אפשרויות בעלות צביון שונה. כן, התחשבות ברצונות קבוצת השווים, דחיית סיפוק לעתיד קרוב, שימוש בכסף תוך בניית סדרי עדיפויות. בלוי פעיל בחברת בני אותו גיל ולא היגררות פסיבית אחר מבוגרים מחליטים.

הרחבת מגוון ההתנסויות - המפגשים משתנים מדי שבוע - יציאה לבתי קפה, משחקי חברה, טיולים קצרים, עריכת ימי הולדת ומסיבות דיסקו. החניכים מצוידים בכסף מזומן לצורך הבילוי, למימון הפעילות המתוכננת לאותו יום. החניך יכול להשתמש בכסף כראות עיניו.

ההזרה ממקום הפעילות בשעות החשיכה ושימוש בקווי אוטובוסים ממקומות שונים.

השנה השלישית

המטרה - מימוש העברת האחריות לחניך עצמו ככל האפשר בתחומים התעסוקתי והחברתי.

עיקר תשומת הלב מושקעת ב-

- א. התמדה ושמירה על מקום העבודה ומעבר למעמד של "השמה נתמכת".
- ב. עידוד להשתלבות ב קהילה-מעריך דיור, מועדונים חברתיים מתאימים.

תקופה המתמשכת שתוכנית המעבר פועלת ועל סמך ספרות מקצועית, אנו רואים שגורם הזמן במידה וניתן לשימוש יעיל הופך לשגרת מגורים ושגרה תעסוקתית המאפשרת לחניך לעמוד במצבים מגוונים ושונים שעמם ייפגש בעתידו התעסוקתי.

רות פיילר, עו"ס, מרכזת תוכנית הנוער, מרכז שקום "מגדל אור".

מיכל בסיס, ס/מנהלת, ביי"ס "רגבים".

שיקום זה יצירה – מרכז שיקום נוער תל אביב

מרכז שיקום נוער תל אביב, הוקם בשנת 1982 ע"י אגף השיקום במשרד העבודה והרווחה, בניהול הקרן למפעלי שיקום.

המרכז מהווה מסגרת שיקומית, תעסוקתית-חינוכית-טיפולית, לנערים ונערות הסובלים ממגבלה אחת או יותר במישורים הבאים: פיסי, שכלי (גבולי עד פיגור קל), התנהגותי, רגשי, חושי או נפשי. בניגוד למרכזי שיקום אחרים, בהם ניתנת עדיפות בשלב המיון לאוכלוסיות עם תפקוד גבוה, במרכז השיקום לנוער, ניתנת עדיפות לחניכים בעלי פוטנציאל לשיקום, גם אם ולמרות היותם בעלי תפקוד נמוך.

המרכז עומד בתפר שבין בית ספר לחינוך מיוחד ובין עולם העבודה, בתפר שבין עולם הילדים לעולם המבוגרים. יש הזקוקים לו מוקדם יותר מאחרים ולפרקי זמן ארוכים, לעומת כאלה המסתפקים בשהות קצרה יותר.

אלה ואלה, המייחד אותם – מגוון כישלונות. כישלונות בביה"ס, בבית, עם חברים, אחים וקרובים. כישלונות בקשר בינאישי, בהישגים, בגיוס לצה"ל. הפוטנציאל חבוי עמוק פנימה, לעיתים מצוין במבחנים ובדרך כלל לא.

לצעירים אלה המרכז מהווה הזדמנות אחרונה להשתלבות, להתבגרות נורמטיבית.

קבענו לעצמנו מספר כללים:

1. **אמונה בחניך ובכוחותיו.** עפ"י אמונה זו, ניתן לגייס משאבים חיוביים, בונים, גם אצל צעירים/ות שלכאורה אינם מסוגלים אף לבצע משימה קלה וחד פעמית, והרי הצלחה גוררת הצלחה (אם מקפידים לכבד את המאמץ)
2. **גישה פרטנית.** לכל חניך נבנית תכנית אינדיבידואלית, גמישה, המבוססת על פרופיל אישי שנבנה באופן שיטתי, על סמך שיחות, תצפית ואבחון פורמלי. התכנית חותרת באופן ספציפי למימוש הפוטנציאל בתחומים קוגניטיביים, רגשיים, הסתגלותיים וחברתיים. החניך שותף בקביעת התכנית ומוזמן להשתתף בבחירה מבין אופציות ידועות. לעיתים האופציות אינן מספקות ויש להמציא, לבנות חדשות. חשוב להדגיש: המרכז על כל מגוון השירותים הניתנים בו (חינוכיים, תעסוקתיים וטיפולים) נועד לשרת את היחיד והוא אכן משנה את פניו ודגשיו עפ"י הצורך.
3. **מיקרו קוסמוס.** המרכז מהווה בעצם עולם קטן, בו לכל אחד תפקיד. כולנו מופקדים על שלמותו, שיפורו הפיסי ותפקודו היומיומי. עפ"י גישה זו, כל עבודות התחזוקה (להוציא חשמל) והניקיון, מוטלות על הצוות והחניכים. בנוסף, לחניכים תפקידים במרכז במתן וקבלת שירות, אחריות על חניכים אחרים ובכללה – רכישת כלים הדרושים לתפקוד תקין בחיי יומיום.

עו"ס יעקב פינקלשטיין
מנהל מרכז שיקום נוער תל אביב

מרכז לשיקום נוער ירושלים

המרכז לשיקום נוער הוקם בסוף 1974, על ידי אגף השקום במשרד העבודה והרווחה (הקרן למפעלי שקום) משרד החינוך ועיריית ירושלים והוא מיועד למתבגרים לקויי למידה ובעלי דיספונקציה מוחית – מלידה, לאחר תאונה או מחלה, בגיל שבין שש עשרה לעשרים ואחת. השהות הממוצעת של חניך היא כשלוש שנים. המרכז מלווה את קו התפר שבין בית הספר לבין החיים והעבודה בקהילה.

חניכי המרכז מתאפיינים בקשיי ריכוז, היפראקטיביות, הסחה בקלות ותגובות ללא בקרה מספקת, קשיים ברצף, בזיהוי כיוונים ובאומדן מרחק, בדיסלקציה, דיסגרפיה ודיסקלקולה, בקשיים בהיגוי, בבליעה, בתחושה, בתאום עין-יד ובתפיסה של סכמת גוף. החניכים צברו בשנותיהם כישלונות בלימודים, בקשרים אישיים החברתיים ובמהלך השנים מתרחב הפער בין הישגיהם לבין הישגי בני גילם.

התפיסה השיקומית של המרכז מבוססת על היסודות הבאים :

- א. התוכנית השיקומית היא אינדיבידואלית, נבנית לכל חניך באופן אישי.
- ב. התכנית נבנית על היסודות החזקים והבריאים באישיותו של החניך, תוך פיתוח מודעות לחלקים החלשים המתפקדים פחות טוב במגמה להביא להשלמה ולקבלה עצמית כשלמות.
- ג. הפעילות בקבוצות היא הפעילות המתאימה למתבגרים, הפעילות החינוכית והשיקומית מתבססת על הכוח ועל התמיכה של קבוצת השווים.
- ד. התוכנית השיקומית היא כוללת ומקיפה את כל תחומי התפקוד של החניך, החל מהקניית עצמאות בכל הקשור לטיפול עצמי, לניידות, להיכרות עם מוסדות הקהילה, לרכישת מיומנויות חברתיות ולהכרת דפוסים לבילוי שעות הפנאי, וכלה בהכנה לעבודה והכנה ליציאה מן הבית ולמגורים בדוור מוגן.

פרט לעבודה עם החניכים קיים קשר עם ההורים בדרך של ליווי אישי וכן בקיום קבוצת הורים, הדנה בנושאים הרלוונטים להם ומהווה קבוצת תמיכה בשלב קריטי זה בו המציאות מפגישה את המשפחות עם העובדה כי הילד – המתבגר עומד בפני שאלת העתיד הנוקבת אשר לא ניתן עוד לדחותה.

מטרת המרכז היא הקניית התנהגות נורמטיבית ועצמאית. עצמאות תתכן כאשר ההתנהגות היא אחראית ונעשית מתוך שמירה על נורמות של התנהגות המאפשרות השתלבות בסביבה.

כתבה : עו"ס סיסי ברטוב _____

"מיצוי" - תוכנית יחודית לצעירים במרכז שקום חיפה

אפשר להניח שלכל אדם נמצא באיזה מקום יכולות בתחום המוזיקה, הציור, הטיפול, קשר עם בע"ח, או צמחים. בעבודה מאומצת, לאורך זמן ניתן לזהות את היכולת ולתת לה ביטוי מתוך תפיסה של עבודה מכוונת למטרה. ניתן גם להשתמש בלקוי התפקודי כמנוף לשיקום תעסוקתי ובידוד הליקוי בתהליך בצוע המשימה. חוסר שקט מוטורי וקשיי קורדינציה ניתן להפוך לגורם מסייע בתהליך אם העבודה מתבצעת באופן הפעולות הלא רצויות המתרחשות אצל האדם כמו למשל ניצול תנועות סטריאוטיפיות לצורך ארזות דשנים לשקיות. גם מיומנויות בסיסיות ניתנות לתיעול שקומי תעסוקתי תוך חשיבה יצירתית ושימוש בכישורים פשוטים לעשיית חפצים בעלי ערך אותם ניתן לשווק.

החשיפה לעולם העבודה עוברת תהליך של עיבוד באמצעות לימוד עולם העבודה בסיוע אנשי הצוות, ומנהל הסדנאות תוך התאמת תוכנית אישית לכל אדם. בשעה שהאדם עובר תהליך זה הוא מתנסה באופן הדרגתי בביצוע מטלות שונות, מהעבודות המצויות במרכז, כמו גם התאמת תוכניות יצירתיות בהתאם לכישוריו ותחומי התעניינותו. רכישת מיומנות ראשונית זו מאפשרת בהמשך שלוב בסדנאות המרכז מנקודת פתיחה של מיומנויות ויכולות ברות השוואה למשתקמים אחרים בסדנא. לאחר פרק ההסתגלות נבחנת התוכנית, התאמתה לכישורי האדם והאפשרויות שהיא מציבה בתהליך הקניית המיומנויות התעסוקתיות. שתוף הפעולה החינוכי שקומי מאפשר תשומות גבוהות במעבר מאתגר זה ומביא לידי מציאת ערוץ תעסוקתי שבו יועצמו כישורי האדם ויטושטשו ליקוייו.

העבודה בכפיפה אחת עם בוגרים, הרוכשים אף הם הרגלי עבודה בתהליך שקומם, מציב רף אליו ניתן לשאוף וממנו ניתן ללמוד כחלק מתהליך הטמעת התפקיד. כדי לאפשר מגוון התנסויות רחב ולצמצם עד כמה שניתן חרדות וקיבעונות, מתנסים הצעירים בעבודה יום בשבוע מחוץ למרכז בתחום הגינון, עבודה בבסיס צבאי, ועבודה בקיבוצי האזור.

המרכז כמיקרוקוסמוס של עולם העבודה משמש כמודל חווייתי לימודי כאחד ואלמלא האקלים התעסוקתי השקומי ועבודת הצוות שבמרכז קשה היה לצעיר להפנים ולעבד תהליך שנוי לקראת עצמאות תפקודית ותעסוקתית כאחד.

מערכות רבות נערכות במטרה לתת מענה לצרכים מיוחדים של צעירים בעלי לקויים תפקודיים. ליד אוכלוסייה רחבה זו, נמצאת קבוצה קטנה שאינה מוצאת מענה לצרכיה במערכות הקיימות.

מרכז שקום מפרץ חיפה בשותף ב"ס אבן גבירול, עמותת אלוו"ט וב"ס עפר ושירותי הרווחה יצרו רצף של שירותים המותאמים לאוכלוסייה זו. במאמר זה נציג ונסקור את יחודה של התכנית.

חוסר שקט פסיכו-מוטורי, קשיי קורדינציה, לקויי תקשורת, ניתוק מהעולם החיצון, קשיים בתפקוד בחיי היומיום חוסר התמצאות בסביבה הקרובה והרחוקה, התנהגויות לא מותאמות, צורך בהנעה חיצונית, תלות מוגברת בסביבה, יכולת קוגניטיבית מוגבלת, קשיים מוטוריים, קשיי ריכוז, קושי בקשב ורמות חרדה גבוהות הינן חלק ממאפייני הצעירים במסגרת המרכז. למול מאפייני התנהגות אלו נקבע מסלול שיקומי חינוכי תעסוקתי המצמצם את הדרשות הקבוצתיות ומתמקד בפרט תוך יצירת תהליך מכוון למטרה. המטרה מחולקת ליעדים מצומצמים, הניתנים במינון קטן אך עקבי, במסלול פרטני אינדיבידואלי המבודד את אמת הזמן. מתחברים לתהליך מורים לחינוך מיוחד, מורים מקצועיים, מרפאים בעיסוק, פסיכולוגים, מדריכים תעסוקתיים, עוסי"ם, עובדי השמה, עובדים פרה-רפואיים ומטפלים ממקצועות הרפואה הטבעית.

שלב מתודות חינוכיות וקונספציה שקומית תעסוקתית מזהות יכולות ייחודיות של האדם שבאמצעותם הוא יכול לפרוץ את המעגל של חוסר העשייה למול העשייה.

י. אובחן כלוקה בהפרעה נרחבת בהתפתחות, ולאורך השנים נגרר בתוך מערכות החינוך והפרוגנוזה אודותיו הייתה נמוכה. לי. כישורים גבוהים בתחום הנגינה, דבר שהתגלה ע"י הוריו שהובילו למיקוד התשומות בתחום פיתוח כישוריו בכיתת הלימוד שהופעלה במרכז.

התוצאה היא, שי. מופיע ומתנדב בפני חולים בב"ח רמב"ם, בבית אבות בני ברית ובמקומות נוספים, וקבל לאחרונה את פרס "מתנדב הנשיא" מנשיא המדינה על פעילות זו.

ד. אובחן כלוקה בהפרעה נרחבת בהתפתחות, התגלה כבעל כישורים בתחום הציור. הוא התמקד והתפתח בתהליך במרכז בתמיכת ההורים בתחום זה וכיום עורך תערוכות, מצייר בערבים ומועסק בפרוייקט השמה נתמכת.

רבים אחרים, שולבו בתעסוקה נתמכת, בפרוייקט צבאי, ובמסגרות מוגנות.

עו"ס הלל לביא - מנהל מרכז שיקום חיפה
עו"ס רינה חבושה - מרכזת השרות הסוציאלית

המעבר של אנשים חרשים וכבדי שמיעה "ממסגרת חממה חינוכית" לעולם של מבוגרים: צבא, תעסוקה, לימודים

2. בנית תוכנית שתספק מידע, כלים ומיומנויות לנוער החוכ"ש.

חשוב לכלול בתוכנית זאת את הנושאים הבאים:
קבלת המגבלה
תקשורת
טכנולוגיה
שירותי תמיכה
זכויות
חינוך מיני, זוגיות ומשפחה
החיים כקבוצת מעוט
הכנה לצבא
JOB CLUB (סדנא לחיפוש ומציאת עבודה)

3. עבודה עם משפחת הנער.
כדי לתמוך ולהדריך אותה ולהביא את הנער למקסימום היכולות ולמעבר מוצלח ממסגרת בית הספר למסגרות הבאות.

4. עדכון תוכניות
בהתאם לשינויים בטכנולוגיה, דרישות השוק, ושינויים חברתיים.

5. פיתוח מסגרות תמיכה בנער חוכ"ש שסיים את בית הספר.

יש לכלול את הנושא של השמה בעבודה.

לסיכום המעבר מבית ספר התיכון לעולם המבוגרים הוא חלק אינטגרלי ממעגל החיים. הרעיונות המוצעים כאן מבוססים על ניסיון שלנו בעבודה השיקומית היום-יומית. הקמת ועדת היגוי לבניית תוכניות ותאום בין כל המסגרות יאפשר מעבר חלק ומוצלח עבור החוכ"ש לעולם המבוגרים.

המעבר ממסגרת חינוכית תיכונית לעולם המבוגרים קשה לכל מתבגר ועל אחת כמהומה קשה לאנשים חרשים וכבדי שמיעה (חוכ"ש). האדם החוכ"ש חי ברצף החיים בשני עולמות מקבילים – עולם השומעים ועולם החרשים. הדבר מתבטא בתחום התרבותי ובתחום השפתי: השפה המדוברת ושפת הסימנים. על מנת לאפשר לבוגר החוכ"ש מעבר חלק, ככל האפשר, יש להכין ולצייד אותו במידע, כלים ומיומנויות מתאימים.

בכל בתי הספר התיכוניים בארץ יש תוכניות שונות, התומכות בהכנת התלמיד לקראת יציאתו מבית-הספר. פרויקט לקוי שמיעה בכפר סבא, שהוא מסגרת שיקומית-חינוכית מקיים מערך שלם, תלת-שנתי, המיועד ללמד את התלמיד את כלי ההישרדות לחיים.

במסגרות תיכוניות אחרות, הדגש הוא על הצלחה בבגרות ואין לזלזל בחשיבות הדבר.

במסגרות האלה, לא נשארות שעות רבות לתוכניות תמיכה. אנשי צוות, כגון יועצים ופסיכולוגים, עמוסים עד מאד ואינם יכולים להקדיש את זמנם המועט לנושאים חשובים. זהות עצמית, מיומנויות בתקשורת עם הסביבה ועוד. כל ארגוני החוכ"ש, מציעים מגוון סדנאות וחוגים שונים המקדמים את הנוער החוכ"ש לקראת מעבר מהתיכון, למסגרת ההמשך.

כיום אין ועדת היגוי של נציגים מבתי ספר, ארגוני החוכ"ש, שירותים ממשלתיים וקהילתיים העובדים עם חוכ"ש. ועדה זו צריכה להיות מסוגלת לבנות "תוכנית על" שתגדיר את הצרכים, שתקבע תוכניות תלת שנתיות ושתחלק אחריות לביצוע התוכניות. בנוסף על ועדת ההיגוי לקיים מערך של תאום ופיקוח על הנעשה. במסגרות בתי-הספר ותוכניות ההמשך.

אנו מאמינות כי הקמת ועדת היגוי חשובה כזו, צריכה לפעול בכיוונים הבאים:

1. יריד שנתי

בערים רבות בעולם מתקיים מזה מספר שנים יריד של חוכ"ש הזוכה לאהדה רבה. ביריד יש דוכנים של כל ארגוני החוכ"ש, ספקי אבזרים, בתי ספר, מרכזי שקום, שירותים ממשלתיים, מסגרות חינוך על תיכוני, הצבא.

יעל קקון – עו"ס רכזת לק"ש
מרכז שקום והכשרה לווינשטיין
נורמה חורב – עו"ס ביה"ס אוניס

עמותת חומ"ש מודה לעתון "הארץ", ובמיוחד לפרופ' ברוך קימרלינג על הסכמתם לפרסום המאמר בעלון.

הנכים של התקשורת

אולם הצד השני של המטבע אינו פחות קריטי, ולטווח הארוך התרכזות בסוג כזה של מאבק המתנהל עתה, על אף היותו מוצדק, עלולה להיות הרסנית הן לנכים והן לחברה. ההתרכזות אך ורק בהיבט החומרי מקבעת את מעמדם ומיקומם של הנכים כמיעוט ככלל, וכל נכה כפרט, בשולי החברה, ומבנה אותו כנטל חברתי בלבד. גישה זו מקרבת אותנו לחברות, שבהן הייתה אידיאולוגיה של חיסול פיסית של יסודות לא מועילים ולא תורמים לחברה. הנכים ומנהיגיהם מודעים היטב, למשל, להפרה הבוטה של חוק השוויון בתעסוקה, שאינו מופעל על הנכים, אך למיטב ידיעתי לא נכלל בתביעותיהם. גם חוקי הבנייה והתחבורה הציבורית, המחייבים גישה לנכים, מופרים בבוטות על ידי רוב הגורמים המעורבים, פרטים וציבוריים. גם על כך כמעט שלא נשמע דבר מצד הנכים.

יש נכים, ולא רק נכים, הזקוקים בעיקר לחמלה ולתקציבים, ואת זאת קל יחסית להשיג, בין השאר בסיוע תקשורת האוהבת "סיפורים אנושיים". אולם נכים רבים זקוקים להרבה יותר מכך, לשוויון ולשוויון בהזדמנויות לא נכנסים, אלא כאזרחים. ואת זאת הרבה יותר קשה להשיג, גם משום שהנכים עצמם אינם יודעים כיצד לנסח תביעות אלה, ואולי גם אינם משוכנעים בצדקת תביעות בסיסיות אלה.

שלא כדרכי בפובליציסטיקה, אסיים בסיפור אישי, שאם אינו מייצג את "כל התורה", מייצג לפחות חלק מתוכה. בילדותי היו לי שתי מגבלות חמורות: הייתי גם עולה חדש וגם נכה. משבאה אמי לרשום אותי לבית הספר סירבו המנהל ומי שהייתה אמורה להיות מחנכת כיתתי לקבל אותי לבית הספר ה"רגיל". "ל"טובת הילד", הסבירו לאימי, "כדאי לחפש לו מוסד מתאים", הילדים הם אכזריים וסתם יתעללו בו. אך אימי לא ויתרה, ולבסוף הוסכם לקבל אותי לחודשיים ניסיון, ובתנאי שאימי תחפש בינתיים מוסד מתאים. מותר להניח, שאילו "הוסללתי" אז למוסד מתאים, הייתי נודד כל חיי ממוסד למוסד, לא הייתי אדם העומד בזכות עצמו, לא הייתי מפרנס משפחה במעמד בינוני, לא הייתי לפרופסור מן המניין באוניברסיטה העברית, ומאמר זה לא היה נכתב. היתרון של תקשורת מודפסת, שהיא יכולה להסתיר את מראה הכותב.

פרופ' ברוך קימרלינג ("הארץ", 8.11.99)

מעשה אמיץ עשה פרופ' דן כספי, מבכירי המומחים וחוקרי התקשורת, כשהסכים להופיע בתכנית "תיק תקשורת" בערוץ 2, כדי לשוחח על הכיסוי האמיתי שהתקשורת נותנת ל"מרד הנכים". כספי, נכה שיתוק מוחין, המתקשה בדיבור ובעל מעט תנועות לא רצוניות, אינו חביב התקשורת האלקטרונית, למרות כושר הביטוי המעולה שלו. אין ספק שאלמלא דיבורו הכבד מעט ו"חוסר האסתטיות" של נכותו, היה כספי נהפך לכוכב תקשורת מבוקש. בכל תכניות האקטואליה והאירוה, ולמשתתף בעל תרומה גדולה לשיח הציבורי.

אולם זה רק פן אחד של המגבלה. הפן השני נעוץ בנו, הנכים – שהחתום מעלה נמנה עימם – המקבלים את כללי המשחק הללו ונרתעים מלהילחם על זכותנו להופיע בזירה הציבורית הרחבה, לאו דווקא במשבצת "מוכי הגורל" ובמאבק החשוב כשלעצמו על הקצאת הטובין הכלליים, אלא גם על שוויונו החברתי, התרבותי והפוליטי.

הדיאלוג שהתנהל בתכנית היה מאלף והדגים את התופעה. כספי לא הוזמן כמומחה לתקשורת, אלא כ"נכה-מומחה-לתקשורת". כל אימת שניסה לצאת מהמשבצת הזאת ולומר "תראו אותי כפרופסור לתקשורת ולא כנכה" המנחה הניד בראשו לאות הסכמה, וכעבור חמש שניות החזיר אותו ל"מקומו הטבעי". כספי, שהיה מודע מראש לסיטואציה שאליה נקלע, סיים את הראיון בתקווה שעוד יוזמן לתוכנית לדבר, למשל, על הבעלויות הצולבות בתקשורת, נושא שפרסם עליו מחקרים בסיסיים.

האמפתיה הגדולה שלה זוכה מאבק הנכים בתקשורת, ובצדק, מקפלת בתוכה גם בומרנג מסוים. אנו מוצגים בצורה חד ממדית כעלובי החיים, הנזקקים אך ורק לתמיכת הקופה הציבורית כדי להתקיים איכשהו. כותבי המאמרים שאלו בעיקר לאן נעלמה החמלה בישראל, ואם לפקדי האוצר לב אבן שאינו נמס לנוכח המצוקה האנושית שהיא כה גלויה לעין. לית מאן דפליג, הנכים זקוקים להרבה יותר ממשאבים חומריים כדי לחיות ברמת חיים מקבילה לעמיתיהם הלא-נכים המצויים בקטגוריה השכלתית ומקצועית, מצב משפחתי וכד' דומים. הם גם זקוקים למשאבים נוספים כדי למצות את כישוריהם ולהגיע להישגים, לעצמאות כלכלית, למקצועות ולמעמד על פי כישוריהם הטבעיים. לחברה הישראלית, באמצעות המוסד לביטוח לאומי (ובניגוד, למשל, למערך התמיכה של משרד הביטחון) מענה חלקי בלבד, ולעיתים מעוות, לצרכים אלה.

עמותת חומ"ש מודה לעתון "הארץ", ובמיוחד לפרופ' ברוך קימרלינג על הסכמתם לפרסום המאמר בעלון.

הנכים של התקשורת

אולם הצד השני של המטבע אינו פחות קריטי, ולטווח הארוך התרכזות בסוג כזה של מאבק המתנהל עתה, על אף היותו מוצדק, עלולה להיות הרסנית הן לנכים והן לחברה. ההתרכזות אך ורק בהיבט החומרי מקבעת את מעמדם ומיקומם של הנכים כמיעוט ככלל, וכל נכה כפרט, בשולי החברה, ומבנה אותו כנטל חברתי בלבד. גישה זו מקרבת אותנו לחברות, שבהן הייתה אידיאולוגיה של חיסול פיסיו של יסודות לא מועילים ולא תורמים לחברה. הנכים ומנהיגיהם מודעים היטב, למשל, להפרה הבוטה של חוק השוויון בתעסוקה, שאינו מופעל על הנכים, אך למיטב ידיעתי לא נכלל בתביעותיהם. גם חוקי הבנייה והתחבורה הציבורית, המחייבים גישה לנכים, מופרים בבטות על ידי רוב הגורמים המעורבים, פרטים וציבוריים. גם על כך כמעט שלא נשמע דבר מצד הנכים.

יש נכים, ולא רק נכים, הזקוקים בעיקר לחמלה ולתקציבים, ואת זאת קל יחסית להשיג, בין השאר בסיוע תקשורת האוהבת "סיפורים אנושיים". אולם נכים רבים זקוקים להרבה יותר מכך, לשוויון ולשוויון בהזדמנויות לא נכנסים, אלא כאזרחים. ואת זאת הרבה יותר קשה להשיג, גם משום שהנכים עצמם אינם יודעים כיצד לנסח תביעות אלה, ואולי גם אינם משוכנעים בצדקת תביעות בסיסיות אלה.

שלא כדרכי בפובליציסטיקה, אסיים בסיפור אישי, שאם אינו מייצג את "כל התורה", מייצג לפחות חלק מתוכה. בילדותי היו לי שתי מגבלות חמורות: הייתי גם עולה חדש וגם נכה. משבאה אמי לרשום אותי לבית הספר סירבו המנהל ומי שהייתה אמורה להיות מחנכת כיתתי לקבל אותי לבית הספר ה"רגיל". ל"טובת הילד", הסבירו לאימי, "כדאי לחפש לו מוסד מתאים", הילדים הם אכזריים וסתם יתעללו בו. אך אימי לא ויתרה, ולבסוף הוסכם לקבל אותי לחודשיים ניסיון, ובתנאי שאימי תחפש בינתיים מוסד מתאים. מותר להניח, שאילו "הוסללתי" אז למוסד מתאים, הייתי נודד כל חיי ממוסד למוסד, לא הייתי אדם העומד בזכות עצמו, לא הייתי מפרנס משפחה במעמד בינוני, לא הייתי לפרופסור מן המניין באוניברסיטה העברית, ומאמר זה לא היה נכתב. היתרון של תקשורת מודפסת, שהיא יכולה להסתיר את מראה הכותב.

פרופ' ברוך קימרלינג ("הארץ", 8.11.99)

מעשה אמיץ עשה פרופ' דן כספי, מבכירי המומחים וחוקרי התקשורת, כשהסכים להופיע בתכנית "תיק תקשורת" בערוץ 2, כדי לשוחח על הכיסוי האמיתי שהתקשורת נותנת ל"מרד הנכים". כספי, נכה שיתוק מוחין, המתקשה בדיבור ובעל מעט תנועות לא רצונית, אינו חביב התקשורת האלקטרונית, למרות כושר הביטוי המעולה שלו. אין ספק שאלמלא דיבורו הכבד מעט ו"חוסר האסתטיות" של נכותו, היה כספי נהפך לכוכב תקשורת מבוקש בכל תכניות האקטואליה והאירוח, ולמשתתף בעל תרומה גדולה לשיח הציבורי.

אולם זה רק פן אחד של המגבלה. הפן השני נעוץ בנו, הנכים – שהחתום מעלה נמנה עימם – המקבלים את כללי המשחק הללו ונרתעים מלהילחם על זכותנו להופיע בזירה הציבורית הרחבה, לאו דווקא במשבצת "מוכי הגורל" ובמאבק החשוב כשלעצמו על הקצאת הטובין הכלליים, אלא גם על שוויונו החברתי, התרבותי והפוליטי.

הדיאלוג שהתנהל בתכנית היה מאלף והדגים את התופעה. כספי לא הוזמן כמומחה לתקשורת, אלא כ"נכה-מומחה-לתקשורת". כל אימת שניסה לצאת מהמשבצת הזאת ולומר "תראיין אותי כפרופסור לתקשורת ולא כנכה" המנחה הניד בראשו לאות הסכמה, וכעבור חמש שניות החזיר אותו ל"מקומו הטבעי". כספי, שהיה מודע מראש לסיטואציה שאליה נקלע, סיים את הראיון בתקווה שעוד יוזמן לתוכנית לדבר, למשל, על הבעלויות הצולבות בתקשורת, נושא שפרסם עליו מחקרים בסיסיים.

האמפתיה הגדולה שלה זוכה מאבק הנכים בתקשורת, ובצדק, מקפלת בתוכה גם בומרנג מסוים. אנו מוצגים בצורה חד ממדית כעלובי החיים, הנוזקים אך ורק לתמיכת הקופה הציבורית כדי להתקיים איכשהו. כותבי המאמרים שאלו בעיקר לאן נעלמה החמלה בישראל, ואם לפקיד האוצר לב אבן שאינו נמס לנוכח המצוקה האנושית שהיא כה גלויה לעין. לית מאן דפליג, הנכים זקוקים להרבה יותר ממשאבים חומריים כדי לחיות ברמת חיים מקבילה לעמיתיהם הלא-נכים המצויים בקטגוריה השכלתית ומקצועית, מצב משפחתי וכד' דומים. הם גם זקוקים למשאבים נוספים כדי למצות את כישוריהם ולהגיע להישגים, לעצמאות כלכלית, למקצועות ולמעמד על פי כישוריהם הטבעיים. לחברה הישראלית, באמצעות המוסד לביטוח לאומי (ובניגוד, למשל, למערך התמיכה של משרד הביטחון) מענה חלקי בלבד, ולעיתים מעוות, לצרכים אלה.

השפעת הפגנת הנכים

ההפגנה יצרה מצב חדש ונעים לציבור הנכים. הפכנו למחוזרים ורצויים. פרוייקט "קהילה נגישה" הפך להיות אורב המקומות בארץ, ובמקומות שעדין לא הצטרפו לפרוייקט מגלים התעניינות ואנו מוזמנים לכנסים הרצאות ודיונים בנושא.

תקציבים החלו מוזרמים להנגשת שטחים ומבנים ציבוריים למוגבלים, והיום נושא הנגישות נמצא בתודעת רבים ושומעים עליו לעיתים תכופות.

מועדון קנ"ף לאזור השרון החל את דרכו לפני פרוץ ההפגנה בהתארגנות מקומית של נכים למען נכים ובעזרתם ובתמיכתם הברוכה של גופים מקומיים ועו"ם מסורים. ההפגנה הביאה להתעוררות בקרב הנכים – מועדון קנ"ף הוקם בנווה אליעזר בת"א, וכן קיימים גישושים בקרב נכים ממקומות אחרים.

בהזדמנות זו ברצוננו להודות במילים חמות לכל סגל מחלקת הרווחה של עיריית הרצליה – ולאנשים האחרים, על הכתף התומכת והדוחפת אותנו להשגת מטרותינו.

לינט רופא – יו"ר קנ"ף – השרון
אביגדור רזון - ס. יו"ר קנ"ף – השרון

הפגנת הנכים מודל 1999 היתה ה"גדולה" מכל ההפגנות שנערכו ע"י ארגון נכים כלשהו בארץ. גדולה מכמה סיבות: זמן, כמות המשתתפים, התמיכה, ההזדהות, העזרה, וגולת הכותרת התוצאות.

הפגנות הנכים של שנות השבעים נתנו לנו השג קטן בדמותו של הסכם הניידות מאז, נערכו בהסכם שינויים מינוריים בלבד וההבטחות לחקיקה ושיפור ההסכם נותרו באוויר.

ההפגנה זו באנו בתחושה של אין מה להפסיד, ככל שעברו הימים וההפגנה נכנסה לתודעת הציבור דרך התקשורת – העיתונות והטלוויזיה, גברה התמיכה וההזדהות של העם ושל נבחרי הציבור, בפעם הראשונה בהיסטוריה נרתמו נבחרים מכל גווי הקשת הפוליטית לעזור ולקדם את נושא זכויות הנכים, במשרד האוצר, שלא גילה או לא רצה לגלות הבנה והתחשבות בצרכי אנשים מוגבלים שהגורל התאכזר אליהם, והסתכל עליהם דרך "החור שבגרוש"

ההפגנה הביאה את הממשלה להכרה בצרכים המיוחדים של הנכים. תחושת סיפוק ואפילו "נצחון" היתה לנו בשומענו את תוצאות ההחלטה של הממשלה שהועברו לביצוע המוסד לביטוח לאומי.

ראיון עם יואב קריים - ממנהיגי שביתת הנכים

חברים עם צורות התייחסות והתמודדות חדשות, דבר אשר עזר להם להיכנס לפרופורציות לגבי הבעיה האישית שלהם.

שאלה : יואב, מה

דעתך על התייחסות

הממשלה והעומד

בראשה לשביתת

הנכים ?

תשובה : אם לשפוט על

פי השורה התחתונה אז היחס היה טוב, אולם לאורך הדרך הרגשתי שמזלזלים בנו, לא מבינים את הצרכים האמיתיים שלנו וגם אין נכונות להקשיב לנו. בשלבים מסוימים הם ניסו להציג אותנו כסחטנים, ואני בכלל חושב שממשלת ברק מאכזבת משום שהיא עלתה לשלטון עפ"י

הצהרות בכדי לבצע שינוי חברתי וברק רחוק מלעשות כך.

שאלה : האם היתה מעורבות של עובדים סוציאליים שיקומיים בשביתה ?

תשובה : רק אנשים שבאו באופן פרטי ללא התארגנות מוסדית.

שאלה : מדוע לדעתך נכי צה"ל לא היו מעורבים בשביתה והאם זה גרם לכם התמרמרות ?

תשובה : לדעתי נכי צה"ל לא שיתפו איתנו פעולה בצורה ממוסדת כיוון שהבעיות אשר הועלו בשביתה לא נגעו להם ישירות. אנו אפילו טענו לאפליה לעומתם במתן זכויות. יחד עם זאת שהיו הרבה נכי צה"ל שבאו באופן פרטי לעודד, להזדהות ואף לתת לנו פרטים על ההטבות החומריות להם הם זוכים בכדי שנילחם על זכויותינו.

שאלה : לסיים, כיצד נראה לך המשך המאבק בעתיד, אם בכלל ?

תשובה: המאבק ימשך באופן מידי ולדעתי האישית המאבק צריך להתרכז בשלב הזה בנושאים שמאחדים את כל אוכלוסיית הנכים כמו נגישות ותעסוקה ואני מזמין את כל מי שמאמין בשיוויון זכויות לעקוב אחרינו ולהצטרף למאבק בהמשך.

ראיין :

עוי"ס אורי ברגמן

ועדת השתלמויות - חומ"ש

יואב קריים, נכה שיתוק מוחין (CP), בן 23, רווק, גר עם אמו ברמת חן, לומד זו השנה הרביעית "חינוך בלתי פורמלי"

במכללת בית ברל. בשלוש השנים האחרונות שימש כ"רכז חברתי" באיל"ן מרכז ספורט לנכים ברמת גן (מועדון ספיבק). מלבד זו יואב הוא לקויי למידה, דיסקרפי ועל כך בא הראיון עימו המתאר את מעורבותו בשביתת הנכים בירושלים. יואב היה אחד ממנהיגי הנכים אשר שבתו במשך

37 יום מול משרד האוצר בירושלים וכן הופיע באמצעי התקשורת כתובים (עיתונות) והאלקטרוניים ("בשידור חי" עם דן שילון).

שאלה : יואב, במבט לאחור האם השביתה השיגה את מטרותיה ?

תשובה : השביתה השיגה הישגים יפים מאוד ברמה הכלכלית עבור אוכלוסייה מצומצמת מתוך אוכלוסיית הנכים, אני חושב שהיה חשוב מאוד להתחיל דווקא מאוכלוסיית הנכים הקשים ביותר, שחלקם הגדול לא היה יכול לבוא ולהפגין. מעל לכך יש שני הישגים שלא קשורים לאוצר :

1. המודעות של הנכים לזכויותיהן וליכולתם להיאבק על כך.
2. המודעות של הציבור הרחב בישראל למורכבות החיים עם הנכות.

שאלה : האם צורת ואופן ניהול המאבק נראו טובים בעיניך ?

תשובה : בגדול צורת המאבק הייתה נכונה. אסור היה לנו להיות אלימים כדי לא לאבד את אהדת הציבור ואת הלגיטימיות של המאבק. לצערי חלק מהדוברים של המאבק דיברו יותר על "מסכנות" ופחות על עקרונות של זכויות אדם וכבוד האדם בכלל והנכים בפרט.

שאלה : האם נוצרו ביניכם מערכות יחסים הדוקות ?

תשובה : נוצרו בינינו מערכות יחסים מאוד יפות ואני אישית רכשתי בירושלים הרבה חברים חדשים. אחד הדברים המעניינים היה שאנשים באו "מרוכזים" בעצמם ופתאום גילו

"ציפור נפש" – פרויקט ליווי ושילוב נפגעי נפש בקהילה

המתאפשר הכשרת המתנדבים

הכרות ראשונית עם הנושא – בריאות נפש.
גישה שיקומית תעסוקתית בבריאות נפש.
תפקידי מתנדב.
מיומנויות המתנדב ליצירת קשר, אמפטיה, קבלת
השונה ועוד.
סיורים בשירותים קהילתיים לבריאות נפש.

את ההכשרה הנחו שתי עובדות סוציאלות ממחלקת דרום
ושותפו מרצים אורחים משירותי בריאות נפש בקהילה:
פסיכיאטר מקופ"ח מכבי, עו"ס ומרפאה בעיסוק מהמרכז
הקהילתי לבריאות הנפש ביפו, עו"ס ממחלקת שיקום של
המוסד לביטוח לאומי. כמו כן נערכו סיורים באש"ת (מפעל
מוגן), במע"ש ת"א ובמועדון אנו"ש ת"א.

ההכשרה נערכה לשתי קבוצות מתנדבים בסדרות של 8 – 10
מפגשים שבועיים שהתקיימו בשעות אחה"צ הנוחות למתנדבים
(אנשים צעירים, עובדים בד"כ), בכל קבוצה כ- 6 – 8 מתנדבים.
מפגשי ההכשרה היו בחלקם הרצאתיים ובחלקם חוויתיים.

יצירת קשר

בגמר ההכשרה נוצר קשר בין כל מתנדב לבין נפגע נפש
(מקושר) שהוכן לקראת מפגש זה. ההכנה ליצירת קשר נעשית
ע"י העו"ס המטפל כשהוא המוביל, המנתב והקובע את מטרות
הקשר העתידי. העו"ס המטפל הוא האחראי גם על המפגש
הראשון בין המתנדב לבין המקושר.

ליווי והדרכת המתנדבים במהלך הקשר

קבוצת המתנדבים ממשיכה להיפגש גם לאחר גמר ההכשרה
והכניסה לקשר, אך מטרות הקבוצה משתנות – מטרות של
לווי, תמיכה והדרכת המתנדבים במהלך פעילותם לטובת
המקושר. הקבוצה מופעלת ע"י 2 עו"ס מצוות הפרויקט,
נפגשת אחת לשבועיים. בקבוצה מתייחסים להתלבטויות,
סוגיות, שאלות, רגשות ותחושות העולות תוך כדי הפעילות
השוטפת.

פעילות שוטפת של המתנדבים

כל מתנדב פוגש את המקושר שלו מדי שבוע, ביום ובשעה
קבועים ומתאימים לשניהם ובמקום שבחרו. בשלב הראשון
זאת הכרות הדדית ויצירת קשר ראשוני – "גישוש זהיר עם
כוונות רציניות". שלב זה הוא קשה ומכריע. לנפגעי נפש קשיים
רציניים ביצירת קשרים חברתיים ומידת האמון שלהם בסביבה
נמוכה ולא יציבה. המתנדב מקבל הדרכה ותמיכה המאפשרות

האגף לשירותי רווחה בעיריית תל-אביב
– יפו: תחום נכויות, תחום משאבי
קהילה והמחלקות האזוריות, בשיתוף
הגיוינט מפתח פרויקטים קהילתיים
ייחודיים לאוכלוסיות בעלות צרכים
מיוחדים. בכל אחת ממחלקות האגף
נעשו תהליכי חשיבה סביב הצרכים
שאותרו בשטח. במחלקת דרום
התמקדנו באוכלוסיית נפגעי נפש ללא

קשרים משמעותיים בקהילה – עם שירותים, שכנים, חברים,
משפחה וכו'. הצורך הבולט ביותר של אוכלוסייה זאת היא
הגברת שילובה בקהילה, והחלט לבנות מענה הולם לצורך
זה. הורכב צוות הפרוייקט, הצוות קיים בדיקות, פגישות
ודיונים והוחלט על הקמת פרויקט "ציפור נפש" שהוא הפעלה
ארוכת טווח של מתנדבים כחונכים מיומנים לנפגעי נפש.
הפרוייקט מופעל באחריות מרכזת נושא נכויות ומרכזת נושא
משאבי קהילה במחלקת דרום ושותפים בו עובדים סוציאליים
מלשכות רווחה של המחלקה.

אוכלוסיית יעד

נפגעי נפש בוגרים בקהילה, בגפס או עם בני משפחותיהם,
ללא קשרים משמעותיים עם מסגרות שיקומיות וחברתיות,
אך עם נכונות ויכולת ליצור קשר כלשהו עם מתנדב.

מטרות

מתן הזדמנות ליצירת קשר משמעותי בין נפגעי הנפש לבין
אדם אחר בקהילה (מתנדב). הפחתת הבדידות החברתית שבה
שרוי נפגע הנפש. ליווי וחיזוק נפגע הנפש לקראת שילובו
במסגרת שיקומית מתאימה לו (לבילוי שעות פנאי, למיצוי
יכולות אישיות בתחום התעסוקה והכשרה מקצועית).
יצירת מפגש בין אוכלוסייה בריאה לבין נפגעי הנפש.
שילוב נפגעי נפש משוקמים בקהילה בפעילות למען
נפגעי נפש הזקוקים להם.

שלבי העבודה בתוכנית

איתור וגיוס מתנדבים – הגיוס נעשה באמצעות פרסום
מודעות בעיתונות מקומית. כל העונה על המודעה
רואיין טלפונית, המתאימים רואינו בקבוצה.
המועמדים הסופיים קיבלו תשובה עם הנחיות
להמשך.

מכאן ואילך התהליך מוביל לפעילויות משותפות בממדים
קטנים כשכל המטרה היא לקדם את נפגע הנפש ממקום בו
נמצא למקום מעט טוב יותר – שיפור איכות חייו במידת

לו לעמוד בקשיי שלב זה ע"מ להבטיח המשך ולמנוע ניתוק. מכאן ואילך התהליך מוביל לפעילויות משותפות

דוגמאות:

נפגע נפש בשנות ה-40 לחייו שחי בבדידות ללא כל קשר משמעותי בקהילה, מסתגר בביתו מול מחשב - תעסוקתו היחידה. המתנדב שהוצמד לו יצר עמו קשר והצליח להתקרב אליו באמצעות "חבר" משותף - המחשב. בפגישות השתתף המתנדב במשחקי המחשב של המקושר, לימד אותו משחקים נוספים ושימושים אחרים במחשב - כך נוצר קשר בין השניים, לאט ובזהירות, ונבנה אמון ראשוני. על גבי אמון זה אפשר לצאת להרחבת מעגל הפעילויות. ואכן הפרי הראשון שהניב הקשר הוא יציאתו של המקושר, בליווי המתנדב, לקנות לעצמו נעליים - פעולה אותה לא היה עושה ללא בטחון ביחסו התומך של המתנדב. בעזרת הקשר התומך הצליח נפגע הנפש להתגבר על חרדות, חששות ופחדים ולצאת מביתו ככל אדם.

מי שמכיר את קשיי החיים של נפגעי נפש יודע להעריך את משמעות האירוע.

סיכום

פרויקט "ציפור נפש" שואף להעמיק את מערבותם של נפגעי הנפש בחיי יום - יום בקהילה. הפרויקט נמצא בתחילת דרכו, הוא מתפתח ומתגבש תוך כדי העשייה כשהמטרות שהוגדרו הן נר לרגלנו. הפירות הראשונים זעירים ושביריים, אך משמעותיים לשיפור איכות חייהם של נפגעי הנפש בקהילה.

אורלי מיכאלי, אפרת מנור, אבי אולגנבלום, יעל קינן, חיה טופף, אהובה אוברשטיין ועידית בליט-עו"ס
אגף לשרותי רווחה, מחלקת דרום - עיריית תל אביב

מכון לשימושי מחשב ע"ש "קרטן"

להתפתחות הטכנולוגית משמעות רבה מאוד בתהליך שיקומם האישי והמקצועי של האנשים המתמודדים עם נכות ומוגבלות, שכן ניתן היום להשתמש בתווכו של המחשב לביצוע מטלות שבעבר היו בלתי אפשריות. סביבת המחשבים יכולה כבר היום לתרום לא רק במתן שירות ישיר אלא גם בתחומי אבחון, לימוד, הכשרה ושיקום בביתו של הנכה או מחוצה לו.

זהו בסיס הרציונל המקצועי שעל יסודותיו הוקם ומופעל מכון "קרטן" בת"א - מכון ייחודי לשימוש מחשב המיועד לאנשים בגילאי העבודה בעלי נכות ומוגבלות (על רקע פיזי,

קוגניטיבי, נפשי או חושי) המאפשר להם הפעלת מחשב באופן ידידותי יותר כולל שיפור נגישותם למחשב (הן ברמה של חומרה והן ברמה של תוכנה) התאמת עדת העבודה בכלל והתאמת אביזרי עזר ואמצעים לתקשורת חלופית בפרט. המכון אפשר כיון גם למידה אינדיבידואלית של תוכנות עדכניות בתחום המשרד והגריפיקה. במטרה לשלב את האנשים בעבודה. בעתיד תתאפשר למידת תוכנות גם בתחומים נוספים. בימים אלה מוקם במכון וגם מרכז תמיכה (HELP DESK) שיאפשר למשתמשים פתרונות ידידותיים יותר לתפעול המחשב.

עו"ס מיכל פריד
מנהלת מכון "קרטן"

ההתפתחות הטכנולוגית בסביבת המחשבים מביאה רווחה לאדם בכלל ולאנשים עם נכות ומוגבלות בפרט. השימוש במחשב התפתח בעולם לממדים המאפשרים לכל אחד מאתנו לספק הרבה מצרכינו האישיים ללא

הפעלת כוח פיזי, ללא צורך במערכות מסובכות ולעיתים אף ללא מגע יד. העולם הפך "כפר קטן" במונחים של תקשורת ונגישות למאגרי מידע וכך, השימוש במחשב על אביזריו השונים מאפשר לעקוף "מכשולים" כגון צורך בניידות, בהפעלת ידיים, בתקשורת וכיו"ב.

החברה המודרנית עוסקת יותר ויותר בשאלת איכות החיים, וזו מתאפשרת ומשתפרת גם בעזרת שימוש בטכנולוגית עזרי המחשב בכמה רמות :

ברמה האישית : השימוש בטכנולוגיה מעצים את הרגשות השליטה של האדם בחייו ובסביבתו ותורם לשיפור בטחונו העצמי כבסיס לתפקוד כוללני טוב יותר.

ברמה התעסוקתית : השימוש בטכנולוגיה מאפשר מצוי פוטנציאל תעסוקתי בסביבה מכובדת יותר, לעיתים עם אפשרות להכנסה גבוהה יותר, מפחית את הקשיים פיזיים הכרוכים בעבודה ידנית ומאפשר באופן נורמטיבי עבודה מהבית. כל אלו מעוררים פתיחות והערכה מצד החברה לגבי אדם המתמודד עם נכות ומשתלב בעולם העבודה. ברמה החברתית : השימוש בטכנולוגיה מאפשר שיפור באיכות שעות הפנאי.

חטיבה מקצועית שיקומית
מיסודם של העובדים הסוציאלים בחטיבה השקומית

לתגובות :
עמותת חומ"ש, אצל איגוד העובדים הסוציאלים,
רחוב ארלוזורוב 93 תל אביב.
טל': 09-7429637

אפריל 2000